

Hukukun Gerçekleştirilmesi ve Şiddet: Schmitt'in Çıkmazı Üzerine Bir Deneme

Violence and the Realization of Law: An Essay on Schmitt's Impasse

Arş. Gör. Doğukan BİNGÖL^(*)

Öz:

Bu çalışma, Carl Schmitt'in hukuka yönelik indirgemeci ve eklektik bir düşünür olduğu iddialarına karşı, düşünürün "hukukun gerçekleştirilmesi" sorunu çerçevesinde bir kuramsal istikrar içerisinde okunabileceğini ve şiddetin buradaki araçsallığının Schmitt düşüncesini besleyen bir unsur olduğunu ileri sürer. Bu bağlamda makalenin ilk bölümü, ileri sürülen kuramsal sürekliliği ortaya koymaya çalışır. Düşünürün erken dönem eserlerinden "Devletin Değeri ve Bireyin Önemi"nde geliştirdiği kuramsal çerçeve ortaya konulduktan sonra bu kuramsal zeminin Schmitt'in egemenlik anlayışının kilometre taşlarından kabul edilen *Diktatörlük ve Siyasi İlahiyat*'la taşıdığı paralellikler ortaya konur. Schmitt'in "Devletin Değeri ve Bireyin Önemi"ndeki argümantasyonuna yön veren hukuku devlete üstün tutma niyetine rağmen egemenin ve devletin bu erken dönem eserinde bile hukukun nihai belirleyicileri olarak ortaya çıkması, bir çıkmaz olarak adlandırılır. Çalışmanın ikinci bölümü, Schmitt'i bu çıkmaza yönlendiren temel düşünsel unsurun, düşünürün adını koymaksızın benimsediği, şiddetin hukuki alanda araçsallaştırılması olduğunu ileri sürer. Son olarak makale, şiddet tekelinin bu araçsal ilişki bağlamında hukukun biçimsel varlığı bakımından birincil öneme taşınmasıyla, aracın amaca galip gelişi şeklinde özetlenebilecek bu ters yüz oluştan Schmitt'in kuramsal teşebbüsünün de muzdarip olduğunu savunur.

Anahtar Kelimeler:

Schmitt, Hukukun Gerçekleştirilmesi, Şiddet, Benjamin, Egemenlik.

Abstract:

This study argues, against the claims that Schmitt approaches law in a reductionist and eclectic manner, that Schmittian thought can be read within a theoretical continuity which develops around the problem of the realization of law and that the function that violence undertakes within this scheme nurtures the thought of Carl Schmitt as a theoretical element. Hence, the first part of the article aims to exhibit this theoretical continuity: To do this, it exhibits the theoretical grounds laid out in "The Value of the State and the Significance of the Individual" as a work that Schmitt firstly engages with the problem; and then compares this theoretical frame with *Dictatorship* and *Political Theology*, as the milestones of Schmitt's conception of sovereignty. The study identifies the end-result of "The Value of the State and the Significance of the Individual" in which the sovereign and the state still determines the law even against Schmitt's intentions to hold law superior to state, as an impasse. The second part of the study claims that what directs Schmitt to this impasse is his adoption of instrumentalized violence within legal field, albeit wily nilly. In this context the study argues that a reversal that is brought by this instrumental relationship in which the monopoly on violence becomes the priority in guaranteeing the formal existence of law also affects Schmitt's theoretical enterprise.

Keywords:

Schmitt, the Realization of Law, Violence, Benjamin, Sovereignty.

^(*) Kadir Has Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı; İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Doktora Programı Öğrencisi, E-posta: dogukan.bingol@khas.edu.tr; Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-1573-319X>.
Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 24.10.2022 / Kabul Tarihi: 13.12.2022.

Giriş: Schmitt'i Okumada Siyasal'ın Yeri Üzerine

Carl Schmitt düşüncesi üzerine gelişen literatürdeki bir yaklaşımın, düşünürü, siyaseti hukukun önüne koyan biri olarak kabul ettiği söylenebilir. Schmitt'in siyaseti bu önceliklendirmesiyle paralel olarak hukuk kuramının siyaset kuramına, hukukun da siyasete indirgeniği düşünülür. Gerçekten de Schmitt'in, gerek Hans Kelsen'le giriştiği "anayasanın koruyucusu kim olmalıdır?" tartışmasında ileri sürdüğü argümanlarla, gerekse daha geniş bir perspektiften egemenlik anlayışıyla, hukuk-siyaset denkleminin ağırlık noktasını, ikinci kavram lehine kaydıracağı söylenebilir: İlk tartışma bağlamında Schmitt'in Kelsen'e cevabı, kabaca, anayasayı ve devletin bütünlüğünü anayasa mahkemesi gibi bir hukuki merciden ziyade ancak siyasi lider olarak devlet başkanının koruyabileceği yönündedir.¹ Benzer biçimde, düşünürün egemenlik anlayışı, hukuk düzeni tehlike altına girdiğinde onu kurtarmak için olağan hukuk kurallarıyla sınırlanmaksızın hareket edebilme fikri etrafında dğümlenen ve bu doğrultuda hukuk kurallarıyla sınırlanma fikrine karşı duran bir istisna hali (yahut olağanüstü hal)² kavramı üzerinden gelişir. Sonuç olarak, hiç

değilse bu iki tartışma bağlamında, söz konusu yaklaşımın isabetsiz olmadığı kabul edilebilir.

Başka bir yaklaşım Schmitt'in hukukçuluğuna yönelik benzer bir şüpheyile, düşünürün özellikle 1933 sonrası Nazi partisi üyeliğini dönemin şartları içerisinde gerçekleşen oportünist bir hamle olarak açıklayan biyografik okumalara karşı³, Schmitt'in, düşüncesinin üzerine oturduğu temel unsurlar itibarıyla Nazizm'e ve totalitarizme yazgılı bir entelektüel olduğunu ileri sürer. Örneğin William Scheuerman, düşünürün

Concept of Sovereignty, Yaz. Carl Schmitt, Çev. George Schwab, Chicago, 2005, s. xii-xiii. İlk yorumlama biçimine bir örnek olarak, Schmitt'in olağanüstü hâl ile egemenlik arasında kurduğu ilişkiyi doğrudan reddetme taraftarı olan John McCormick gösterilebilir. McCormick'in "olağanüstü hal" kavrayışı bu hali oluşturan somut durumların önceden yasalarla tanımlanabileceğini ve belirlenebileceğini düşünmeye yatkın olduğu için, yazar olağanüstü hale ilişkin hükümlerin egemenliğin kimde olduğunun tespit edilmesiyle hiçbir ilişkisi olmadığını ileri sürecek ve Schmitt'in egemenlikle olağanüstü hal arasında kurduğu ilişkiyi açıkça yanlış ve tehlikeli bularak cepheden reddedecektir, bkz. MCCORMICK, John, Carl Schmitt's Critique of Liberalism: Against Politics as Technology, Cambridge, 1997, s. 152. Öte yandan ikinci yorumlama biçimine örnek olarak Slavoj Zizek örnek gösterilebilir. Zizek, istisna kavramının muğlak yapısına işaret eder; istisna hem saf olumsuzluk anlamında hukukun simgesel dünyasını sürekli dönüştürmek zorunda bırakan somut gerçekliğe, hem de egemenin şiddet edimiyle sonlandırılması gereken ve yine egemenin var olup olmadığı hususuna karar verecek olan o olduğu için kendisi tarafından tanımlanan bir krize işaret eder; dolayısıyla ilk yorumlama biçiminden farklı olarak istisna hali hem sistemi krize sürükleyebilecek aciliyet durumlarına hem de daha geniş bir perspektiften, bu krizleri de meydana çıkaran somut gerçekliğin saf olumsuzluğuna, olgusal gerçekliğin hukuk tarafından tamamen kapsanması imkansız sonsuz akışına işaret eder, bkz. ZİZEK, Slavoj, "Post-Politika Çağında Carl Schmitt", Carl Schmitt'in Meydan Okuması, Der. Chantal Mouffe, Çev. Hivren Demir Atay / Hakan Atay, İstanbul, 2019, s. 33-58, s. 34. Bu çalışmada, düşünürün aslında önden kestirilemeyecek ve yazıya dökülemeyecek tüm durumlarla mücadele etme fikrini daha iyi yansıtmaları nedeniyle Schmitt'in kavramı kullanış biçimine daha uygun olduğu düşüncesiyle "istisna hali" kavramı hem saf olumsuzluğu hem de bunun bir altkümümesi olarak hukuk sistemini bütünsel krizlere sürükleyebilecek olan aciliyet durumlarını ifade etmek üzere benimsenecektir.

¹ SCHMITT, Carl, "The Guardian of the constitution: Schmitt on pluralism and the president as the guardian of the constitution", Ed. ve Çev. Lars Vinx, The Guardian of the Constitution: Hans Kelsen and Carl Schmitt on the Limits of Constitutional Law, Cambridge, 2015, s. 150 vd. Atif yapılan metin, Schmitt'in 1931 tarihli *Der Hüter der Verfassung* isimli eserinin belirli kısımlarının İngilizce'ye çevrilmiş halidir ve bu suretle bölüm başlıklandırması ilgili seçkide sunulduğu şekilde aktarılmıştır. Schmitt ve Kelsen'in anayasanın korunması üzerinden yürüttükleri tartışmaya dair detaylı bir analiz için bkz. ÖZENÇ, Berke, Demokrasi ve Anayasayı Korumak: Kelsen Schmitt'e Karşı, İstanbul, 2022.

² Schmitt'in kullandığı "Ausnahmestand" kavramının nasıl çevrileceği meselesi Schmitt'in "egemen olağanüstü hale karar verendir" tezinin nasıl yorumlanması gerektiğiyle ilgili bir tercihi de yansıtabilir. Eserin İngilizce çevirisine yazdığı önsözde Tracy B. Strong sözcüğün hem pozitif hukukun sınırlarını açıkça çizebileceği, olağan olanın dışında kalan bir aciliyet hali olarak; hem de sınırları çok daha belirsiz ve geniş bir şekilde okunmak üzere salt istisna olarak yorumlanabileceğini söyler; bkz. STRONG, Tracy B., "Foreword", Political Theology: Four Chapters on the

³ Örneğin; BENDERSKY, Joseph, Carl Schmitt: Theorist for the Reich, Princeton, 1983, s. 200-201.

oldum olası hukuk kurallarının siyasi ve hukuki aktörleri kısıtlaması düşüncesine alerjik olduğunu ve bu durumun Schmitt'in entelektüel yolculuğu içerisinde Nazi dönemi ile sınırlanamayacak bir süreklilik arz ettiğini ileri sürer. Dolayısıyla yazara göre bu, gerek düşünürün kendi eserleri okunurken gerekse bunlardan hareketle geliştirilen eleştirel perspektifler değerlendirilirken akılda tutulmalıdır.⁴ Benzer yönde ama çok daha radikal bir biçimde David Dyzenhaus, Schmitt'in sahte bir hukukçu (*faux jurist*) ve hatta bir şarlatan olduğunu, ırkçı düşüncelerinin kuramsal argümanlarını önemli bir şekilde etkilediğini söyler.⁵ Dolayısıyla bu yaklaşımlar için, Schmitt düşüncesinin (özellikle de Nazi partisiyle) geçici siyasi angajmanlar çerçevesinde ilerlediği düşüncesi ile düşünürün hukuka karşı indirgemeci bir tavır sergilediği düşüncesi, Schmitt'i muteber bir hukuk kuramcısı olmaktan çıkarır.

Ancak bir başka görüş Schmitt'in düşünsel yolculuğuna - düşünür literatürde daha çok (*Siyasal Kavramı* isimli eserinde yoğunlaşan) siyaset kavrayışı üzerinden okunduğu için gölgede kalan - hukukî yahut hukuk felsefesine dair bir sorundan yola çıktığını ve gelişiminin önemli dönüm noktalarında bu sorunla temas halinde olduğunu ileri sürer; bu perspektiften Schmitt düşüncesi kuramsal bir bütünlükten yoksun değildir.⁶ Dahası kimileri, düşünürün - radikal

olduğu sıkça kabul edilen - siyaset anlayışının, söz konusu sorun çerçevesinde varmış olduğu kavramsal zeminde belirlendiğini ve Schmitt'in buradaki tavrının esasen bu sorundan türediğini ileri sürer.⁷ Deyim yerindeyse Schmitt'in siyasete ve egemene hukuk karşısında tanıdığı üstünlük, düşünür çıplak güce indirgemeci bir üstünlük tanıdığı için yahut kuramsal bütünlükten yoksun eklektik bir yazar olduğu için değil, bu sorun karşısında aldığı tavır öyle gerektirdiği için ortaya çıkan bir durumdur.

Schmitt'in "hukukun gerçekleştirilmesi" (Almanca *Rechtsverwirklichung*, İngilizce *the realization of law* yahut *the implementation of law*⁸) olarak adlandırdığı bu sorunun düşünürün entelektüel yaşamı boyunca farklı noktalarda su yüzüne çıkan ve her zaman çok belirgin olmasa da istikrarlı bir şekilde uğraştığı bir mesele olduğu söylenebilir. Bu bağlamda bu makale ilk olarak hukukun gerçekleştirilmesi sorununu kavrayışı bakımından Schmitt düşüncesi içerisindeki sürekliliği keşfeder. Bu keşif, sorunun ilk kez boy gösterdiği "Devletin Değeri ve Bireyin Önemi" ("The Value of the State and the Significance of Individual", çalışmanın geri kalanında metin içi bahsetmelerde "Devletin Değeri" şeklinde kısaltılacaktır) isimli eserin kuramsal zemininin ortaya konulmasıyla başlar ve ardından *Diktatörlük*

Istanbul, 2019, s. 216. Yine, düşünürün hukuk teorisine yönelen eserlerinin, daha çok öne çıkan siyaset anlayışını ortaya koyduğu eserlerinin gölgesinde kaldığını teslim eden bir çalışma için bkz. MAUS, Ingeborg, "The 1933 "Break" in Carl Schmitt's Theory", *Law as Politics: Carl Schmitt's Critique of Liberalism*, Ed. David Dyzenhaus, Durham, 1998, s. 196-197.

⁷ Örneğin bkz. ANANIADİS, Grigoris, "Carl Schmitt ve Max Adler: Siyasetle Demokrasinin Uzlaşmazlığı", *Carl Schmitt'in Meydan Okuması*, Der. Chantal Mouffe, Çev. Hivren Demir Atay / Hakan Atay, İstanbul, 2019, s. 184.

⁸ Kavramı karşılamak için Lars Vinx ve Samuel G. Zeitlin "Devletin Değeri"nin İngilizce çevirisinde "realization of law" terimini kullanırlarken *Diktatörlük*'ün İngilizce çevirisinde çevirmenler Michael Hoelzl ve Graham Ward kavramı "the implementation of law" ya da "law implementation" olarak karşılarlar; bkz. VİNX / ZEİTLİN, s. 2; SCHMİTT Carl, *Dictatorship: From the Beginning of the Modern Concept of Sovereignty to the Proletarian Class-Struggle*, Çev. Michael Hoelzl, Graham Ward, Cambridge, 2014, s. xlv.

⁴ SCHEUERMAN, William E., "Legal Indeterminacy and the Origins of Nazi Legal Thought: The Case of Carl Schmitt", *History of Political Thought*, Cilt: 17, Sayı: 4, Kış 1996, s. 573-574.

⁵ DYZENHAUS, David, "Schmittian Logic", *Philosophy and Social Criticism*, Cilt: 47, Sayı: 2, 2021, s. 183. Dyzenhaus'un benzer yönde başka bir yorumu için bkz. DYZENHAUS, David, "Introduction", *Law as Politics: Carl Schmitt's Critique of Liberalism*, Ed. David Dyzenhaus, Durham, 1998, s. 3.

⁶ VİNX, Lars / ZEİTLİN, Samuel G., "Introduction: Carl Schmitt and the Problem of the Realization of Law", *Carl Schmitt's Early Legal-Theoretical Writings*, Ed. Lars Vinx / Samuel Garret Zeitlin, Cambridge, 2021, s. 1-2. Schmitt'in yorumlanmasında *Siyasal Kavramı*'nı öne çıkarmanın düşünürün başka önemli yönlerini gölgede bırakabileceğine dair benzer bir tavır için bkz. COLLİOT-THÉLENE, Catherine, "Carl Schmitt Max Weber'e Karşı: Hukuki Rasyonalite ve İktisadi Rasyonalite", *Carl Schmitt'in Meydan Okuması*, Der. Chantal Mouffe, Çev. Hivren Demir Atay, Hakan Atay,

("Dictatorship") ile *Siyasi İlahiyat* üzerinden devam eder. Bu iki eserin seçimi, Schmitt'in çok farklı disiplinlerde ve geniş bir zamana yayılan külliyatı karşısında ortaya çıkan sınırlama ihtiyacının yanı sıra, düşünürün egemenlik kavrayışını ve bunun istisna hali ile ilişkisini diğer eserlerine kıyasla daha yoğun bir biçimde ele aldığı eserlerin de bunlar olmasından ileri gelir.⁹ Dolayısıyla Schmitt düşüncesinin hukukun gerçekleştirilmesi problemi bağlamında ihtiva edebileceği potansiyel süreklilik, "Devletin Değeri", *Diktatörlük* ve *Siyasi İlahiyat* eserleri bağlamında aranacaktır.

"Devletin Değeri"nin bir erken dönem eseri olarak bu tartışma bağlamındaki önemi, düşünürün hukukun gerçekleştirilmesi sorununu ele alırken genel olarak benimsediği söylenebilecek egemenliğin (ve dolayısıyla siyasi iktidarın) hukuk karşısındaki belirleyiciliği tezinin tam tersi bir öncül üzerinden yola çıkması ve devleti de buradaki işlevi üzerinden meşrulaştırmasıdır. Aşağıda ele alınacağı üzere makale, ironik bir şekilde siyasetin ve devletin hakimiyetiyle sonuçlanan bu kuramsal serüveni, Schmitt'in söz konusu erken dönem eserinde temel aldığı hukukun devlete ve normatifin olgusala üstün olması öncülünün ters yüz oluşu nedeniyle bir çıkmaz olarak adlandırır: Saf normatifiğin alanı olarak hukukun üstün tutulması şiarı, hukukun en nihayetinde devletin ve egemenin belirleyicisi olduğu bir alana tabi kalması sebebiyle başarısızlıkla sonuçlanır.

⁹ Örneğin Jens Meierhenrich, Schmitt'in önemli biyografik unsurları arasında sayılabilecek düzensizlik korkusundan hareketle onun kurumsalcı teoriyle ilişkisini ele aldığı makalesinde düşünürün egemenlik anlayışını *Diktatörlük* ve *Siyasi İlahiyat* eserleri üzerinden inceler; bkz. MEIERHENRICH, Jens, "Fearing the Disorder of Things", *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*, Ed. Jens Meierhenrich, Oliver Simons, New York, 2016, s. 181. Aykut Çelebi, bu iki esere *Siyasi Romantizm*'i de ekler; bkz. ÇELEBİ, Aykut, "Kuraldışı Durumlarda Karar Vermek: Carl Schmitt ve Walter Benjamin Üzerine Bir İnceleme", *Defter* 5: 42, s. 115. Son tahlilde, makalenin ileri sürdüğü kuramsal istikrarın ikna ediciliği Schmitt külliyatına çok daha bütünsel bir yaklaşımı gerekli kılsa da, çalışmanın sınırlanması zorunluluğu nedeniyle *Diktatörlük* ve *Siyasi İlahiyat* eserlerine odaklanılmıştır.

Bu noktada metin, bu ters yüz oluşta Schmitt'in hukukun gerçekleştirilmesine yönelik operasyonel kavrayışında şiddete yönelik pragmatik bir benimsemenin de payı olduğunu ileri sürer ve Schmitt'in bu sorun çerçevesinde sergilediği kademeli radikalleşmeyi hukuk-şiddet ilişkisine eleştirel yaklaşımlar perspektifinden açıklar: Prototipini Walter Benjamin'in "Şiddetin Eleştirisi Üzerine" de ortaya koyduğu şiddete yönelik bu eleştirel yaklaşım, belirli bir normatif içeriğin şiddet araçları sayesinde hukuk olarak kabul ettirilmesinin hukuku şiddete bağımlı kıldığını ve artık hukukun temel amacının şiddet araçlarının düzenli hakimiyeti haline dönüştüğünü iddia eder. Bu perspektiften, Schmitt'in çıkmasının bizzat bu hukuk-şiddet eleştirisinde dile getirilen ters yüz oluşla belirlendiği söylenebilir: Schmitt her ne kadar "Devletin Değeri"nde sığ bulsa ve ona gönül indirmese de, hukuku gerçekleştirme görevini şiddet kullanarak yerine getirecek zorlama araçlarının efendisi olarak devlet (ve onun hakimi olarak egemen), hukuk adına konuşma yetkisine sahip nihai merciye dönüşür.

Son tahlilde makale, Schmitt'te devlet otoritesinin ne olursa ve nasıl olursa olsun korunması gerekli olan bir yapı şeklinde sunulması fikrinin arkasında, hukukun gerçekleştirilmesi bağlamında ortaya çıkan bu bağımlılık ilişkisinin yattığını ileri sürer ve bu ilişkinin Schmitt düşüncesinin belirleyici unsurlarından biri olduğunu savunur. Bu bağlamda bu metinde varılan sonuçlardan biri, Schmitt'in kendi kuramsal yolculuğunda hukuka siyaset karşısında ikincil bir rol biçmesinin hukukun gerçekleştirilmesi problemi çerçevesinde vardığı bir sonuç olduğudur. En nihayetinde söz konusu çıkmazın, sorun şiddetin araçsallaştırılmasının ortaya çıkardığı fasit dairede yattığı için yalnızca Schmitt'e mahsus olmadığı ve bu bağlamda Schmitt'in hiç olmazsa aşamadığı bu kuramsal mesele ile hala güncelliğini koruduğu ileri sürülür.

I. “Devletin Değeri ve Bireyin Önemi”nden *Siyasi İlahiyat’a* Hukukun Gerçekleştirilmesi Sorunu

Hukukun gerçekleştirilmesi sorununun “Devletin Değeri”nde nasıl ortaya çıktığı ele alınmadan önce düşünürün bundan ne anladığı en öz biçimde Schmitt’in Kelsenci anlamda hukuk-devlet özdeşliğine karşı eleştirilerinden hareketle açıklanabilir. Miguel Vatter, bu bağlamda, Kelsen’in kendine has bir hukuk-devlet özdeşliği fikrinden hareketle hukuk normlarından ayrı bir devlet kurgusunu reddetmesine Schmitt’in hukukun gerçekleştirilmesi sorunu bağlamında karşı çıktığını ileri sürer: Eğer hukuk somut gerçeklikten farklı ve onu dönüştürmeye matuf bir yapı olarak salt normatiflikle yetinemeyecek bir bütünsel, onu bu soyutluktan çıkarıp uygulanmasını sağlayarak kendiliğinden hukuka uygun biçimde tezahür etmeyebilecek somut gerçekliği hukuka uyduracak somut bir yapının varlığına kaçınılmaz olarak ihtiyaç duyacaktır.¹⁰ Bu çerçevede hukukun gerçekleştirilmesi en kaba tariyle, soyut hukuk normlarının somut gerçekliğe uygulanması ve bu uygulamanın gerçekleştirilmesi için yine bir somut yapı tarafından atılması gereken adımlar olarak tarif edilebilir.

Bu fikri besleyen, normatif fikirlerin ve hukuk kurallarının gerçekliğe dolaysız bir etkide bulunamayacağı düşüncesi¹¹ “Devletin Değeri”nin

de temel postulatlarından biri olarak öne çıkar ve Schmitt’in hukukun gerçekleştirilmesi meselesi bağlamında aldığı tavrı belirler. Düşünür bu erken dönem eserinde esasen hukuku değil, devlet kavramını temellendirmeyi hedefler ve hukukun gerçekleştirilmesi sorunu ilk bakışta dikkati çekmez. Belki de eserin kuramsal ilgisinin devlete yönelmesi sebebiyle eserde “hukuk” kavramının ne olduğu değil de ne olmadığı bir takım değillemeler aracılığıyla ele alınır ve kavram oldukça muğlak bırakılır.¹² Bu değillemelerden en önemli ve ilginç olanı, hukukun “iktidar” kavramı üzerinden açıklanamayacağı ve sıklıkla yapıldığı üzere hukukun ayırt edici yanının zorlayıcılık yahut şiddet tekeli olduğunun kabul edilemeyeceği önermesidir.¹³ Schmitt her şeyden önce bu yaklaşımı sığ bulur; eğer hukuk çıplak güce yahut iktidara indirgenecekse, güçlü olanların istedikleri her şeyi yapmaya hakkı olduğu yönündeki bayağı görüşün isabetli olduğunu itiraf etmekten başka bir seçenek kalmayacaktır. Zira devletin yaptırımlarını gerçekleştirmek için uyguladığı şiddetle bir adi suçlunun, örneğin bir katilin, mağdur üzerinde uyguladığı şiddet ara-

kendilerini uygulayamaları fikrinin Schmitt’in liberalizm eleştirisinin de belirleyici bir unsuru olduğuna dair bkz. BIELEFELDT, Heiner “Carl Schmitt’s Critique of Liberalism: Systematic Reconstruction and Counter-criticism”, *Law as Politics: Carl Schmitt’s Critique of Liberalism*, Ed. David Dyzenhaus, Durham, 1998, s. 23-36, s. 24-25; HOWSE, Robert, “From Legitimacy to Dictatorship - and Back Again: Leo Strauss’s Critique of the Anti-Liberalism of Carl Schmitt”, *Law as Politics: Carl Schmitt’s Critique of Liberalism*, Ed. David Dyzenhaus, Durham, 1998, s. 56-91, s. 62-63.

¹⁰ VATTER, Miguel, “The Political Theology of Carl Schmitt”, *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*, (Ed. Jens Meierhenrich, Oliver Simons), New York, 2016, s. 249.

¹¹ Normatif fikirlerin ve hukuk normlarının kendi kendilerini kuvveden fiile çıkaramamaları düşüncesinin, hukukun gerçekleştirilmesi sorununun da bir boyutu olarak, Schmitt düşüncesinin birçok evresinde etkili olduğu söylenebilir. Bu çerçevede, söz konusu yaklaşımın Schmitt düşüncesinde ortaya çıktığı ve düşünürü pozitif hukukun bunu uygulayacak somut yapı olmaksızın düşünülemediği yönünde etkileyen birkaç uğrak için bkz.; SCHMITT, Carl, “Statute and Judgment”, *Carl Schmitt’s Early Legal-Theoretical Writings* Ed. ve Çev. Lars Vinx / Samuel Garret Zeitlin, Cambridge, 2021, s. 72-73, 103; SCHMITT, Carl, *Kanunilik ve Meşruiyet*, Çev. Mehmet Cemil Ozansü, İstanbul, 2016, s. 64; SCHMITT, Carl, *Hukuki Düşüncenin Üç Türü*, Çev. Toros Güneş Esgün, İstanbul, 2021, s. 42. Hukuk normlarının ve normatif fikirlerin kendi

¹² İzleyen açıklamaların da onaylayacağı üzere, eserin İngilizce çevirmenleri Vinx ve Zeitlin, düşünürün burada hukuktan kastettiği şeyin, pozitif hukuk anlamında yasalar bütününe hukukla özdeş tutan yaklaşıma da zımnı bir küçümseme ile, pozitif yasaları da meşru kılan bir meta-pozitif hukuk fikri olduğunu söylerler. Dolayısıyla düşünürün bu anlamıyla hukuku *Recht*, pozitif yasayı ise *gesetz* ile karşıladığını belirtirler; bkz. VINX / ZEITLIN, s. 14-5. Schmitt’in bu erken dönem eserinin Türkçe bir okuması için bkz. KARDEŞ, M. Ertan, *Schmitt’le Birlikte Schmitt’e Karşı: Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi*, İstanbul, 2015, s. 210.

¹³ Zira, aşağıda ele alınacağı üzere hukuku ihtiva ettiği zorlayıcılık unsuru yahut siyasi iktidarla ilişkisi üzerinden ele alan yaklaşımlar da mevcuttur, bkz. aşağıda dipnot 48.

sında ampirik açıdan bir fark bulmak imkânsızdır.¹⁴

Ancak düşünürün bu görüşü reddedişü yalnızca görüşün ileri sürülen bayağılığına dayanmaz: Schmitt'in yöntembilimsel gerekçesi, "olması gereken" önermeleri ile "olan" önermeleri arasında; normatif ile olgusal arasında aşılmaz bir uçurum olduğudur. Dolayısıyla hukukun, yani bir "olması gereken" fikrinin, olgusal bir fenomen olarak iktidara atfla açıklanması, "olan"dan "olması gereken" çıkartan bir seyir izlediğı için yöntemsel olarak hatalıdır. Hukukun, benzer şekilde, insanların dışsal davranışlarına ilişkin, icra edilebilirliğiyle öne çıkan bir mefhum olduğunu ileri sürmek de aynı hatayla maluldür; çünkü pür normatif önermelerin geçerlilikleri ve değerleri, gerçeklikten ve gerçekleşmeleri ihtimalinden bağımsız bir meseledir.¹⁵ Schmitt'in bu akıl yürütmesinin düşünürün daha yaygın bilinen, egemenlik kavramının hukuktan dışlanamayacağı iddiasıyla karşıtlığı dikkat çekicidir.¹⁶ Ancak bu karşıtlık eserin devlete ilişkin akıl yürütmesi başladığında daha anlamlı bir bağlama kavuşur. Schmitt, bu akıl yürütmesine, devlet kavramını açıklamak için girişilen ve yine olgulardan yola çıkan tümevarımsal yöntemleri yetersiz bularak başlar. Buna göre, eğer felsefi mülahazalara temel oluşturabilecek yetkinlikte bir devlet kavramına ulaşılmak isteniyorsa, devleti, otoritesini ondan devşireceğı bir değerler sistemi içerisinde ele almak gerekecektir.¹⁷

¹⁴ SCHMITT, Carl, "The Value of the State and the Significance of the Individual", Carl Schmitt's Early Legal-Theoretical Writings, Ed. ve Çev. Lars Vinx / Samuel Garret Zeitlin, Cambridge, 2021, s. 174-5. Bundan sonraki atıflarda "The Value of the State" kısaltması kullanılacak, metin içi bahsetmelerde Türkçe okuma akışını bozması için "Devletin Değeri" karşılığı kullanılacaktır.

¹⁵ SCHMITT, "The Value of the State", s. 187.

¹⁶ Nitekim, aşağıda da ele alınacağı üzere, *Siyasi İlahiyat*'ta düşünür egemeni, pozitif hukukla sınırlanmayan, gerektiğinde devletin varlığını ve toplumun düzenini korumak için onu askıya alan bir kavram olarak tasvir eder, bkz. SCHMITT, Carl, *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, Çev. A. Emre Zeybekoğlu, Ankara, 2014, s. 1, 19.

¹⁷ SCHMITT, "The Value of the State", s. 193.

Bu noktada haklı olarak, devletin değerini açıklamak için girişilen bir denemede, özellikle de olgular ve normlar dünyasının birbiriyle uyumsuzluğu hakkında edilen onca kelimadan sonra, olgusal boyutu reddedilemeyecek bir fenomenin bir değerler sistemi içerisinde yer aldığı argümanının ansızın kabul edilmesi bir *petitio principii* (döngüsel akıl yürütme) olarak değerlendirilebilir. Ancak Schmitt'in akıl yürütmesi tam olarak bu şekilde ilerler. Zira düşünüre göre, iktidar salt olgusal bir perspektiften değerlendirilirse, devletin ortaya çıktığı somut durumlar yahut birbirinden farklı kanuni düzenlemeler arasında rasyonel bir bütünlük olduğunu söylemek imkânsız olacaktır. Bu takdirde devlet erkinin açığa çıktığı durumlar da yalnızca gücün çıplak ve süreksiz görünümüleri olarak değerlendirilebilecektir. Schmitt son tahlilde salt olgusal iktidarı bu denklemden çıkarıp devlete dönüştürebilecek tek şeyin bu rasyonel bütünlüğü sağlayabilecek bir normatif düşünce olarak hukuk olduğunu ileri sürecektir. Dolayısıyla siyasi iktidar, kendini çıplak gücün süreksiz belirleyiciliğı olarak sunmaktan ancak bir normatif düşünceye atf yaparak kurtulabilir ve kelimenin tam anlamıyla devlet olabilir. Dolayısıyla hukuk devletten değil, devlet hukuktan çıkarsanacaktır ve devlet hukuku değil, hukuk devleti önceleyecektir.¹⁸

Hukukun gerçekleştirilmesi sorunu bu çerçevede devlet kavramı aracılığıyla gündeme gelir: "Devletin Değeri"nde Schmitt'in hukuku kapattığı kavramsal çerçeve oldukça katı ve soyut bir normatiflikle belirlendiğı için Schmitt hukukun, onu dönüştürmek bağlamında bile olsa, gerçekliğe tamamen ilgisiz olduğunu ileri sürecektir. Bu amaç, yani somut gerçekliği belirli bir normatif önermeler bütününe uygun hale getirme istenci, hukuki alana devlet aracılığıyla giren bir meseledir ve devlet bu çerçevede hukukla gerçeklik arasındaki bağlantıyı sağlayan ajandır. Daha isabetli bir tabirle devlet, kendine has anlamını ve değerini tam da bu hukuku gerçekleştirme görevinden alır.¹⁹

¹⁸ SCHMITT, "The Value of the State", s. 193-5.

¹⁹ SCHMITT, "The Value of the State", s. 197.

Schmitt'in burada sunduğu tahlilden hareketle hukukun gerçekleştirilmesine dair kavrayışının iki düzlemde ele alınabileceği söylenebilir: İlkin, soyut ve meta-pozitif bir normatif düzen fikri olarak hukukun bir "egemen karar"la (*sovereign decision*) pozitif içeriğe kavuşturulması gelir. "Egemen karar" kavramının bu erken dönem eserinde dahi karşımıza çıkışı aşağıda ileri sürülecek süreklilik bakımından önemli bir veri olarak kaydedilebilir. Zira, vazedilmiş, pozitif hukuk olabilmesi anlamında hukuk, bu meta-pozitif düzen fikrini yeryüzünde belirli esaslar temelinde belirginleştiren ve soyut normatif düzeni kendine özgü somut pozitif esaslara kavuşturan devlet aracılığıyla var olur: Çoğunlukla Kelsen'le birlikte anılan hukuk-devlet özdeşliği fikrinin (Kelsen'in anladığından çok daha farklı bir biçimde²⁰) bu kendine has anlamıyla Schmitt'te de mevcut olduğunu söylemek gerekir. Devletin o ya da bu hukuku yoktur; devlet, "Devletin Değeri"nde, varoluşu itibarıyla soyut hukuk fikrine somut bir içerik kazandırarak onu sübuta erdiren asli hukuki öznedir ve birey ancak bu ulvi girişimde bir görev üstlenerek bir değer kazanabilir.²¹ Hukukun gerçekleştirilmesinin Schmitt'in kavrayışındaki ikinci boyutu, norma uygun davranmayanlara karşı devlet tarafından zor kullanılarak somut gerçekliğin hukuka uygun hale getirilmesi işlevine işaret eder. Burada Schmitt, hukukun temellendirilmesi esnasında başta karşı çıktığı hukuk-şiddet ilişkisini, hukuka uymayanların itaate zorlanabilmesi bakımından prag-

matik bir çerçevede kabul eder. En nihayetinde Schmitt, hukuku gerçekleştirme amacı bu her iki anlamıyla da devletin ta kendisinde tezahür ettiği için hukuk devletinden başka bir devlet türünün bulunamayacağını ileri sürer. Devletin iradesi, nasıl tezahür ederse etsin, hukuktur.²²

Son tahlilde, "Devletin Değeri", hukukun iktidardan çıkarılamayacağı öncülünden yola çıkmasına rağmen sırf somut gerçeklik içerisinde onu belirleme ve cebri icra kabiliyetine sahip olduğu için devleti hukukun asli öznesi ilan eder ve devlet, olanca soyutluğuyla içerikten yoksun bu hukuk düşüncesi hakkında söz söyleme hakkına sahip tek merci olarak ortaya çıkar. Bu bağlamda, Schmitt'in bu eserde Neo-Kantçı bir devlet anlayışıyla olgusal olanı önceleyen bir soyut normatifliği benimsediği tespiti eleştiriye açıktır.²³ Her ne kadar niyetleri sebebiyle eser soyut normatifliği önceliklendiriyor gibi görünse de vardığı sonuçlar bakımından "Devletin Değeri"; bir iktidar olarak devletin, hem hukukun vazedilmiş hukuk olarak belirginleştirilmesi bakımından hem de uygulanması bakımından tek özne olarak ortaya çıktığı ve sırf varoluşu hukukilikle eşleştirildiği için hukukla sınırlanması mantıksal olarak imkânsız olan bir kuramsal zemin oluşturur.

Ancak eserin üzerinden yola çıktığı hukukun olgusal olandan, iktidar alanından üstün tutulması gerektiği öncülü hatırlanacak olursa, varılan bu sonucun hiç değilse önceden arzulan bir sonuç olmadığı söylenebilir. Nitekim Schmitt'in devleti hukukun içerisinde ve (bunu temin edecek somut yapıların kimler olacağı belirsiz bırakılmış olmasına rağmen) hukukla regüle edilmiş bir yapı olarak görme muradı, eserin sonlarına doğru neredeyse bir tabii hukukçu zemine ulaşmasına neden olur. Öyle ki Schmitt artık iki hukuktan bahsedecektir: Birincisi, devletten önce ve ondan bağımsız olarak varlığını sürdüren, devlete hâkim olan hukuk, ötekisi, bu soyut hukuk düşüncesini vücuda

²⁰ Kelsen, hukuk-devlet özdeşliği fikrini, bunların farklı şeyler olduğunu savunan bir ikinci strateji üzerinden hukuk aracılığıyla devletin otoritesini güçlendirmeye çalışılan bir ideolojik yaklaşıma karşı ileri sürer, bkz. KELSEN, Hans, *Introduction to the Problems of Legal Theory*, Çev. Bonnie L. Paulson, Stanley L. Paulson, Oxford, 2002, s. 97-99 (Türkçe çevirisi; KELSEN, Hans, *Saf Hukuk Kuramı: Hukuk Kuramının Sorunlarına Giriş*, Çev. Ertuğrul Uzun, İstanbul, 2016). Bu bağlamda Kelsen'in hukuk-devlet özdeşliği fikri, hukuk normlarının vazettiği şeyden farklı eylemler gerçekleştiren bir yapının otoritesine saygı duymak gerekmediği yönünde sınırlayıcı bir etki gösterirken Schmitt'in tam tersine, nicelik açısından en üstün siyasi iktidarın eylemlerinin kendiliğinden meşru sayan bir hukuk fikrini salık verdiği söylenebilecektir.

²¹ SCHMİTT, "The Value of the State", s. 196, 218.

²² SCHMİTT, "The Value of the State", s. 198-199.

²³ SCHWAB, George, *The Challenge of the Exception: An Introduction to the Political Ideas of Carl Schmitt between 1921 and 1936*, New York, 1989, s. 14.

getiren ve devletle tezahür eden devlet hukuku. Schmitt, analizi bir adım ileri götürerek, bu tasvir ettiği şeyin doğaçlıktan yoksun bir doğal hukuk ("natural law without naturalism") olarak da anlaşılabilirliğini söyler.²⁴

Ancak bu muradın, düşünürün kendisinin de salık verdiği somut duruma yönelik bir dikkat karşısında boşa düşeceği ve yukarıda da değinildiği üzere oluşturulan kuramsal zeminin, hukukun gerçekleştirilmesi bakımından başat bir rol üstlenmesi nedeniyle devletin (yahut siyasi iktidarın) hukukun yegâne aktörü olduğu bir sonuca ulaştığı ileri sürülebilir. Bu çerçevede Grigoris Ananiadis, Schmitt'in "Devletin Değeri"nde hukukun iktidardan çıkarılamayacağı yönündeki tüm ısrarlarına rağmen düşünürün vardığı sonucun siyasi iktidarın saf bir olumlaması olduğunu ileri sürer²⁵. Benzer doğrultuda, eserin İngilizce baskısının giriş kısmına yazdıkları giriş metninde çevirmenler, her ne kadar hukukun devleti öncelendiği iddia edilse de, "Devletin Değeri"nde devletin hukuka ilişkin kararlarının nihai ve mutlak olduğundan hareketle esas belirleyicinin hala egemenlik makamı ve devlet olduğunu; düşünürün sonraki eserlerinde öne çıkan (pozitif) hukukun gerektiğinde egemen kararlarla askıya alınabilmesine ilişkin kararçı kavrayışın temellerinin bu eserde atıldığını ileri sürerler.²⁶

Gerçekten de, devlet, hukuku gerçekleştirmede üstlendiği başat rol aracılığıyla normatif ile olgusal olanı birleştirdiği için, hukukiliğin

onun varlığıyla atbaşı gitmesi şeklinde tarif edilebilecek bu yaklaşımın *Diktatörlük ve Siyasi İlahiyat* isimli eserlerinde de sürekliliğini koruduğu söylenebilir. Bu sürekliliğin ortaya konulması için belirtilmesi gereken ilk husus, iki eserin de odağında bulunan kavramların hukukun gerçekleştirilmesi sorunuyla bağlantılı olarak ele alınmalarıdır. *Diktatörlük*'ün ilk baskısına yazdığı giriş metninde Schmitt diktatörlük kavramının incelenmesinin gerekliliğinden bahsederken kavramı hukukun gerçekleştirilmesi sorununun incelenmesiyle ilintilendirir ("... hukukun gerçekleştirilmesi kavramını, dolayısıyla diktatörlüğü incelemek, ve modern devlet teorisi içerisindeki gelişimini önceleri yapıldığı gibi ad hoc incelemenin imkansız olduğunu ortaya koymak...")²⁷ ve aşağıda gösterileceği üzere kritik noktalarda kavramın hep hukukun gerçekleştirilmesi bağlamında üstlendiği işleve atf yapar. Benzer şekilde *Siyasi İlahiyat*'ın hukuki biçimle ilgili tartışmalara eğildiği kısımlarında Schmitt, karar mefhumunu ve egemenliği hukuk kuramından atmaya çalışan yaklaşımların gözden kaçırdığı temel meselenin hukukun gerçekleştirilmesi sorunu olduğunu savunur ve hukuki biçim sorununun bu sorun göz ardı edilerek çözülemeyeceğini ileri sürer: "Hukuk fikri ve hukuki bir düşüncüyü somut bir olaya uygulama gerekliliği, yani huku-

²⁴ "(açıkça ortaya koymak için, bir kereliğine ve bir paradoksa düşmek pahasına), [hukukun bu belirleniminin] tabiatçılıktan yoksun bir tabii hukuk gibi görünmesi gerektiğinden fazlasını söylemek istemiyoruz." Köşeli parantez içindeki açıklama ve çeviri makale yazarına aittir. İngilizce çeviride cümlenin tamamı: "That which determines the legal proposition and distinguishes it, for example, from a police ordinance derives from the element of originary, non-state law, the further determination of which is not the task of this treatise and of which (in order to be concise, for once, at the risk of paradox) we wish to say no more than that it must emerge as a natural law without naturalism.", SCHMITT, "The Value of the State", s. 211.

²⁵ ANANIADIS, s. 189.

²⁶ VİNX / ZEİTLİN, "Introduction", s. 16, 24.

²⁷ Daha önce de değinildiği üzere kavram (*Rechtsverwirklichung*) *Diktatörlük*'ün İngilizce çevirisinde, "Value of the State" çevirisindeki *the realization of law*'dan farklı olarak *the implementation of law* ya da *law implementation* şeklinde karşlanır. Alıntı yapılan pasajın tam ve orijinal hali: "True to his relativistic normativism, Kelsen does not realise that we are dealing here with something completely different: the authority of the state cannot be separated from its value. It is rather as L. Waldecker realised in his treatise *Naturrecht alten Angedenkens* - that the authority of the state was over (at least in 1916). That treatise showed clearly that it was necessary to examine the critical concept of law implementation [*Rechtsverwirklichung*], hence dictatorship, and to demonstrate through a description of its historical development in modern state theory that it is impossible to deal with dictatorship ad hoc, like before, just through casual struggles over isolated articles of the constitution, and basically ignore the rest." bkz. SCHMITT, *Dictatorship*, s. xlvi. Kalın vurgu, alıntılanan kısmı işaretlemek için makale yazarı tarafından eklenmiştir.

kun en geniş anlamda hayata geçirilmesi, hukuki şekle hükmeder.”²⁸

Makalede ileri sürülen sürekliliğin ortaya konulabilmesi için gösterilmesi gerekli olan ikinci husus, yine hukukun gerçekleştirilmesine yönelik bir dikkatle normatif ve olgusal olan arasındaki uçurumun egemenlik kavramıyla aşılması manevrasının hem *Diktatörlük*'te hem de *Siyasi İlahiyat*'ta varlığını sürdürmesidir. *Diktatörlük*'te bu husus en belirgin şekliyle dördüncü bölümün öncesinde, egemen diktatörlüğe geçişin ele alındığı bölümün sonlarında ortaya çıkar. Schmitt burada Rousseau'nun geliştirdiği toplum sözleşmesi teorisinde ortaya attığı yasakoyucu kurgusu bağlamında Rousseau'nun farkına varmadığı bir karşıtlıktan söz eder. Bilge bir yasakoyucunun vazettiği basiretli hukuk kuralları, genel irade tarafından kabul edilmezse ne olacaktır? Devleti de önceleyen bu farazi yasakoyucunun hukuku ne kadar mükemmel olsa da, kendisini uygulamaya matuf bir iktidara sahip olmayacağı için Schmitt burada iktidarsız hukuk ile hukuksuz iktidar arasında bir karşıtlık keşfeder. Ancak “hukuksuz iktidar”daki hukuktan kastı, hem “Devletin Değeri”nde hem de *Diktatörlük*'te *Recht* ile ifade etmeyi tercih ettiği meta-pozitif normatif bir ideal olarak hukuk fikri değil, *Gesetz* ile ifade ettiği vazedilmiş hukuktur (yahut yasadır) ve diktatörlük bu bağlamda devletin içinde kabul ettiği bir kavram olarak hukuksuz iktidar olarak şeklinde çıkar. “Yasakoyucu devletin dışında durmakla

birlikte hukukun içindedir, diktatör hukukun dışında olmakla birlikte devletin içindedir.”²⁹

Bu çerçevede *Diktatörlük*, çoğunlukla düşünürün “diktatörlük”ün bir teknik olarak liberal teori ve pratiğin tarihinde zaten mevcut bir kavram olduğunu ileri sürerek onu olumsuz tınılarından arındırmaya giriştiği bir eser³⁰ olarak ele alınsa da Schmitt'in buradaki temel tezlerinden birinin diktatörlüğün soyut düzlemde ilişkili olduğu hukuki düzeni somut durumda uygulamaya yönelik bir teknik olduğu önermesi unutulmamalıdır. Komiseryal diktatörlük, bir anayasal sistem tehdit altında olduğunda, bu anayasal sistemin geçerli olabilmesi için gerekli somut koşulları yeniden oluşturmak üzere atılması gereken adımları herhangi bir hukuki sınırlamayla bağlanmaksızın gerçekleştirmek için ilk başta tabi olduğu anayasayı askıya alır. Egemen diktatörlük ise, proletarya diktatörlüğü örneğinde olduğu gibi, angaje olduğu siyasi pozisyon üzerinden kurulu düzeni tümüyle karşısına alır ve tahayyül ettiği hukuki düzeni vücuda getirme görevini henüz vücuda gelmemiş, gelmekte olan bir anayasaya atf yaparak, kurucu iktidar olma iddiasıyla gerçekleştirir.³¹ Somut durumda

²⁹ SCHMİTT, Dictatorship, s. 109-111. *Gesetz - Recht* ayrımı için bkz. yukarıda dipnot 12.

³⁰ Kelly, böylece düşünürün hem liberal paradigmanın savunucularına diktatörlüğün modern devletin temelinde yattığını hatırlatmak hem de çağdaşlarını mevcut düzeni “proleterya diktatörlüğü” aracılığıyla yeni bir düzen yaratma uğruna mücadele veren komünist hareketlere karşı kullanabilecek bir yöntemden haberdar etmeye çalışmak gibi iki amacı olduğunu altını çizer, bkz. KELLY, Duncan, “Carl Schmitt's Political Theory of Dictatorship”, *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*, Ed. Jens Meierhenrich, Oliver Simons, New York, 2016, s. 217-244 s. 232-3, 237. Kelly aynı zamanda Schmitt'in *Diktatörlük*'ün, diktatörlük kavramını öne çıkarmak ve güncel kılmak için modern siyasi düşünceye yönelik bir yeniden tarih yazımı olarak da görülebileceğini söyler, bkz. Kelly, 237. Schmitt'in Fransız Devrimi okumalarının tek yanlı ve hatalı olabileceğini ileri süren bir çalışma için bkz. SCHEUERMAN, William E., “Revolutions and Constitutions: Hannah Arendt's Challenge to Carl Schmitt”, *Law as Politics: Carl Schmitt's Critique of Liberalism*, Ed. David Dyzenhaus, Durham, 1998, s. 252-280, s. 253, 258.

³¹ SCHMİTT, Dictatorship, s. 118-9. bkz. KELLY, s. 230.

²⁸ SCHMİTT, *Siyasi İlahiyat*, s. 34. “The Value of the State”ın çevirmenleri, *Siyasi İlahiyat*'ın orjinal metninde de atıf yapılan *Rechtsverwirklichung*, “hukukun gerçekleştirilmesi” kavramının İngilizce çeviride yanıtıcı bir şekilde *the self-evolving law* olarak karşılandığını belirtirler; bkz. VINX / ZEITLIN, “Introduction”, s. 24 dipnot 89; SCHMİTT, Carl, *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, Çev. George Schwab, Chicago, 2005, s. 28. İlgili cümlelerin İngilizce çevirideki karşılığı; “The legal form is governed by the legal idea and by the necessity of applying a legal thought to a factual situation, which means that it is governed by the self-evolving law in the widest sense.”. Metnin Türkçe çevirisinin ileri sürülen bu hatadan sakındığı söylenebilir; Türkçe çeviri; “Hukuk fikri ve hukuki bir düşünceyi somut bir olaya uygulama gerekliliği, yani hukukun en geniş anlamda hayata geçirilmesi, hukuki şekle hükmeder.”, bkz. SCHMİTT, *Siyasi İlahiyat*, s. 34.

hukuki sınırlama kabul etmese de bu iki diktatörlük tipi, tıpkı “Devletin Değeri”nde devletin salt varlığıyla hukuka denk düşmesi gibi, hukukun gerçekleştirilmesi bakımından gerekli asgari normallik koşullarını temin etmekle görevli oldukları için, meta-pozitif hukuk fikrinin ajanları olarak ortaya çıkarlar.

Pozitif hukuk düzeni askıya alınmasına rağmen hukukilik bağının sürmesi şeklinde de ifade edilebilecek olan bu örüntü, *Siyasi İlahiyat*'ta da mevcuttur. Tüm boyutlarıyla önceden kestirilmesi imkânsız olan ve var olup var olmadığına karar verme yetkisinin de egemenliğe delalet ettiği bir durum olarak istisna hali burada egemenin, mevcut hukuki düzeni tümüyle askıya aldığı ve düzeni yeniden tesis etmek için yetkilerini sınırsızca kullandığı bir durum olarak tasvir edilir. Ancak egemenin ve devletin varlığı, pozitif hukuk askıya alınmış olmasına rağmen, hukukiliğin devam etmesini sağlar: “Olağanüstü hâl, anarşi ve kaostan farklı bir şey olduğu için hukuk düzeni değilse de, hukuki anlamda bir düzen hâlâ mevcuttur. Burada, devletin varlığı, hukuki normun geçerliliği karşısında tartışmasız üstünlüğünü kanıtlar.”³²

“Devletin Değeri” ile *Diktatörlük* ve *Siyasi İlahiyat* arasındaki kuramsal sürekliliği gösterebilmek için ortaya konulması gereken son husus, son tahlilde hem *Diktatörlük*'te hem de *Siyasi İlahiyat*'ta, devletin ve egemenin, hukukun gerçekleştirilmesine cevaz verecek koşulları oluşturmak bakımından başat rol üstlenmesi hasebiyle yine asli hukuki özne olarak ortaya çıkması ve bu anlamda mantıken kendi yarattığı hukukla sınırlanamaması olarak özetlenebilir. Bu çerçeveden bakıldığında olağanüstü hâl, önemini yalnızca hukukun gerçekleştirilebilmesi için aşılması gereken bir durum olmaktan ve hukuku uygulayacak somut yapıya hâkim olan egemenin burada belirginleşmesinden, kimlik kazanmasından alır. Bittabi, bu yapının varlığı ve temsil ettiği operasyon biçimi olağan durumlarda da yürürlüktedir ve yargı kararına hukuki gücünü kazandıran şeydir: “Kararın hukuki gücü, ge-

rekçeleme eyleminin vardığı sonuçtan farklı bir şeydir.”³³ Schmitt'in sık sık hem kararın hiçlikten doğmasından hem de süregelen bir hukukilikten bahsetmesinin ardında, kararın bir yandan askıya alınan yahut en baştan kurulacak olan pozitif hukuk düzeni bakımından tanımlanamaması; öte yandan soyut düzen fikri devletin devamlılığıyla sürdüğü için de kararın meta-pozitif hukuk fikriyle kurduğu ilişki yatar.³⁴

Bu çerçevede olağanüstü hali aşarak meta-pozitif hukuk fikrini pozitif hukukta vücuda getiren egemenin hukukun hem başladığı hem de bittiği noktaya karar veren asli özne olduğu ve bu yüzden hukukla sınırlanamayacağı iddiasının *Siyasi İlahiyat* bakımından geçerli olduğunu kanıtlamak zor olmasa da bu, *Diktatörlük* için ortaya koyması daha meşakkatli bir iddia olabilir. Zira mahiyetinin ne olduğu ve nasıl okunması gerektiğine dair birçok karşı görüşe meydan veren bir eser olarak *Diktatörlük* kimileri tarafından teorik yönü, kimileri tarafından tarihsel analizleri ağır basan bir eser olarak ele alınır.³⁵ Dahası kimi yorumcular, özellikle Schmitt'in egemenlik ve olağanüstü hâl kavrayışı bakımından *Diktatörlük*'ten *Siyasi İlahiyat*'a bir süreklilik bulunduğu iddiasına şüpheyle yaklaşabilirler. Örneğin John McCormick, düşünürün liberalizme yönelik eleştirel tavrını incelediği monografisinde, Schmitt'in *Diktatörlük*'te, kurulu düzenin normallliğini evla sayan ve bu çerçevede istisnayı normal olanın anlamını devşireceği bir kıstas adetmeyen bir pozisyondayken *Siyasi İlahiyat*'ta neredeyse tam tersi bir pozisyona geçtiğini ve istisnaya bir kutsiyet atfettiğini savunur.³⁶

Bu görüşe birçok yönden karşı çıkmak mümkün olabilir. Ancak ileri sürülen yaklaşım benzer-

³³ SCHMITT, *Siyasi İlahiyat*, s. 37.

³⁴ SCHMITT, *Siyasi İlahiyat*, s. 36.

³⁵ KELLY, s. 227.

³⁶ MCCORMICK, *Carl Schmitt's Critique of Liberalism*, s. 136, 154. McCormick'in benzer pozisyonu sürdürdüğü ve bu değişimin sebeplerini soruşturduğu bir başka çalışma için bkz. MCCORMICK, John, “The Dilemmas of Dictatorship: Carl Schmitt and Constitutional Emergency Powers”, *Law as Politics: Carl Schmitt's Critique of Liberalism*, Ed. David Dyzenhaus, Durham, 1998, s. 218, 224-226.

³² SCHMITT, *Siyasi İlahiyat*, s. 19.

liğini kanıtlamanın en kolay yolu istisna halinin *Diktatörlük*'te de *Siyasi İlahiyat*'ta üstlendiği teşhis fonksiyonunu taşıdığına ortaya konmasıdır. Eserin ilk bölümünde diktatörlük kavramı ile devlet teorisi arasındaki ilişkiyi ele aldığı bölümde Schmitt, bu konuda yapılagelen ayrımlara rağmen olağanüstü halde söz konusu olabilecek yetkilerin doğrudan egemenlik kavramıyla ilişkili olduğuna vurgu yapar: Devlet, içinde bulunulan sürekli olağanüstü halin üstesinden gelinerek bizzat egemenliğin tesis edilmesidir ve bu bağlamda istisna haline hükmeden devlete de hükmedecektir.³⁷ Tam da bu yüzden somut durum incelemesi Schmitt düşüncesinde her zaman yönetsel bir soru olarak kendini dayatır. Verili bir siyasi-hukuki bağlamda kamu yararı ve hukuk düzeni üzerinde hak iddia eden herkes, bir bütün olarak toplumun iyiliğinden ve adaletli bir düzenden başka bir şey istemediğini ileri sürer. Ama önem kesbeden esas soru, günün sonunda bu düzeni vücuda getirecek kararı kimin, hangi otoriteyle vereceğidir. Bu, siyasi ve hukuki amaçlara değil, ileri sürülen amaçların gerçekleştirilmesine cevaz veren araçların kullanımına dair bir meseledir ve bu somut durum incelemesi çerçevesinde olağanüstü halin egemenlikle ilişkisi komiseryal diktatörlüğe yönelik tarihsel-kavramsal inceleme henüz başlamadan böylece ortaya konur.³⁸

Bu çerçevede, devrimci bir müdahale ile mevcut hukuki düzeni yok sayan ve düşlediği hukuki düzeni de henüz kurma aşamasında olan egemen diktatörün sınırsızlığıyla aynı derecede olmasa da Schmitt'in komiseryal diktatörlüğün

sınırlanması konusunda da ikircikli olduğu söylenebilir. Yukarıda, olağanüstü hali tanımlama ve onun karşısında harekete geçmenin doğrudan egemenlikle ilişkilendirildiği pasajların yanında Schmitt'in kuşatma halinde harekete geçmekle görevlendirilenlerin bu halin tanımlanması bakımından sınırlanamayacağını vurgulaması, olağanüstü halin *Siyasi İlahiyat*'ta tereddütsüz bir şekilde üstleneceği pozisyonun habercisi sayılabilir.³⁹

Son tahlilde, "Devletin Değeri"nde "egemen karar" kavramı da zikredilerek meta-pozitif hukuk fikrinin temsilcisi ve uygulayıcısı konumuna yerleşen devletin hukukla sınırlanamazlığı, hem *Diktatörlük* hem de *Siyasi İlahiyat* açısından sürekliliğini korumaya devam eder. Bu üç eser bakımından da hukukun gerçekleştirilmesi sorunu, hukukun somut gerçeklik içerisinde ondan umulan şeyleri icra edebilmesi için bir somut varlığa ve onun işler durumdaki otoritesine duyduğu ihtiyacı temel alır ve üç eser de ilgilendiği daha spesifik konuları bu bilinç üzerinden işler. Şüphesiz, hukukun gerçekleştirilmesi problemi ekseninde ortaya konulması hedeflenen bu kavramsal sürekliliğin farklı biçimlerde okunması, özellikle Schmitt gibi çok farklı alanlara ilgi duyan ve bunlardan beslenen çok yönlü bir düşünür söz konusu olduğu için, mümkün olabilir.⁴⁰ Örneğin bu çerçevede, Schmitt'in 1930'lardan itibaren kurumsalcı düşünce yönünde bir kırılma yaşadığı düşüncelerine karşı Jens Meierhenrich, eğer gelişim çizgisi dikkatle okunursa düşünürün daha erken dönem eserlerinden itibaren toplumsal düzensizlik sorununa kurumsalcı çözümler arayan bir yanının fark edileceğini ileri sürer.⁴¹ Schmitt'in, hukukun gerçekleştirilmesi sorunuyla da bir diyalog imkânı söz konusu olabilecek kurumsalcı eğilimleri başka bir çalışmanın konusu olabilecekse de Meierhenrich'in iddiası, hiç

³⁷ SCHMİTT, Dictatorship, s. 14. "But in truth the question of sovereignty is exactly the same as the one of *iura extraordinaria*. The state, shattered as it is by its estates and class struggles, is its constitution, by reason of the continuous state of exception in it, and its law is, to the core, the law of exception. Whoever rules over the state of exception therefore rules over the state, because he decides when this state should emerge and what means are necessary." *iura extraordinaria* ile Schmitt, yönetici sınıfın olağanüstü halde sahip olduğu kabul edilen yetkilere dair orta çağ siyaset öğretisine gönderme yapar. Alıntı aynı sayfadan.

³⁸ SCHMİTT, Dictatorship, s. 18.

³⁹ SCHMİTT, Dictatorship, s. 154. Bu bağlamda, Çelebi'nin Schmitt düşüncesinde egemen diktatörlük ile süregelen hukuki düzenin mevcut iktidarı arasında sınırlı kadar büyük bir fark olmadığı yönündeki uyarısını hatırlamak uygun düşebilir, bkz. ÇELEBİ, s. 130.

⁴⁰ SCHWAB, s. 18.

⁴¹ MEIERHENRICH, 172, 174.

değilse Schmitt düşüncesinin bu metinde iddia edilen kuramsal istikrar bakımından olumlu bir kanıt olarak kabul edilebilir. Zira Meierhenrich, Schmitt'in düzensizlik korkusu karşısında siyasi ve hukuki düzen için "Devletin Değeri"nden itibaren kurumsal çözümler geliştirdiğini; içinde bulunduğu tarihsel koşulların etkisiyle birikimsel olarak radikalleştirdiğini ve olağanüstü hali ortadan kaldıracak bir egemenlik düşüncesinin kademeli olarak kristalize olduğunu ileri sürer.⁴²

Sonuç olarak, Schmitt'in, "Devletin Değeri"nde çıkış noktası olarak ele aldığı hukukun olgulardan ve iktidardan çıkarılamayacağı iddiasına daha bu eserde ters düşen bir sonuca vardığı ve bunu egemenlik anlayışının en önemli adımları sayılan *Diktatörlük* ve *Siyasi İlahiyat* isimli eserlerinde de sürdürerek hiç değilse olgusal olana yön verecek bir normatifliğe sadık kalma niyeti bakımından bir çıkmaza düştüğü ileri sürülebilir. İkinci bölümde, Schmitt'in bu niyeti bakımından içine düştüğü çıkmaz bağlamında etkili olduğu söylenebilecek nedenlerden birinin, düşünürün hukukun gerçekleştirilmesi sorunu bağlamında benimsediği yaklaşımın şiddetin araçsallaştırılmasına merkezi bir rol atfetmesi olduğu iddia edilir ve iddia Walter Benjamin'in hukuk-şiddet ilişkisine dair sunduğu eleştirel perspektif üzerinden temellendirilir.

II. Şiddetin Araçsal Hakimiyetinin Dayattığı Soru: *Quis Judicabit?*

Schmitt düşüncesinin şiddetin araçsallaştırılması fikrini benimsediği iddiası, gerek düşünür üzerine gelişen ikincil literatürden, gerekse Schmitt'in kendi eserlerinden getirilecek kanıtlarla ispatlaması basit bir iddiadır. Her şeyden önce, Schmitt'in 1932 tarihli eseri *Siyasal Kavramı*'nda geliştirdiği "siyasal" anlayışının merkezine oturan dost-düşman ayrımı, "öteki"ni ortadan kaldırmayı ve fiziksel öldürmeyi ciddi bir potansiyel olarak kabul eden gerçek bir mücadele fikri üzerinden gelişir. "Dost, düşman ve mücadele kavramları hakiki anlamlarını, fiziksel öldürmeye dair gerçek olasılıkla kazanır. Düşmanlık, öteki-

nin varoluşsal olumsuzlanması olduğundan, savaş da düşmanlıktan doğar."⁴³

Bu çerçevede Gavin Rae, düşünürün siyasal kavramının kuramsal temellerini Emmanuel Levinas'ınkiyle bir kıyas içerisinde incelediği eserinde, dost-düşman ayrımı topluma yönelmiş yahut yönelme ihtimali bulunan bir tehdit üzerine oturduğu için Schmitt'in siyasal kavrayışının ayırt edici yönünün şiddetle kurduğu yakın ilişki üzerine temellendiğini ileri sürer⁴⁴. Daha farklı bir bağlamdan, Jan Werner Müller, Schmitt'in siyasi düzenin tesisi yahut onarımı bakımından şiddetin kullanılmasını onaylamakla birlikte Schmitt'in buna bir kutsiyet atfetmediğini ileri sürer. Şiddet bu bağlamda düzenin oluşturulabilmesi bakımından gerekli olan homojen siyasi bütünü yaratılması için egemen tarafından araçsal bir çerçevede kullanılır.⁴⁵

Şiddetin Schmitt'in "siyasal" kavrayışı bakımından kendinde değerli bir fenomen olarak değil de mücadele fikri bağlamında bir işlev kazanması itibarıyla her şeyin merkezine oturmadığı tezi Gae'nin de kabul edeceği bir analiz olsa da burada geliştirilmesi hedeflenen perspektif bakımından öne çıkan şey, Schmitt'in şiddeti araçsal kabullenişinin *Siyasal Kavramı*'ndan çok daha önce "Devletin Değeri"nde boy göstermiş olmasıdır. Önceki bölümden hatırlanacağı üzere Schmitt, hukuka olgusal yaklaşımlara yönelik küçümsemesi ve hukukun pür olgusalıktan daha üstün bir şey olduğu yönündeki ısrarları bir kenara bırakılırsa, hukuk görece somut bir içeriğe kavuşturulduktan sonra ona itaat etmeyenlerin zor kullanılarak hizaya getirilmesi fikrinde bir sorun görmez.⁴⁶ Dolayısıyla düşünürün şiddetin araçsal kullanımını kabullenışı, siyasal anlayışını derinleştirmeden çok daha önce hukukun ger-

⁴³ SCHMITT, Carl, *Siyasal Kavramı*, Çev. Ece Göztepe, İstanbul, 2014, s. 63.

⁴⁴ RAE, Gavin, *The Problem of Political Foundations in Carl Schmitt and Emmanuel Levinas*, Londra, 2016, s. 91.

⁴⁵ MÜLLER, Jan Werner, "Myth, law and order: Schmitt and Benjamin read *reflections on violence*", *History of European Ideas*, Cilt: 29, Sayı: 4, s. 466-470.

⁴⁶ SCHMITT, "The Value of the State", s. 198-199.

⁴² MEIERHENRICH, s. 181, 203.

çerçevesinde gerçekleştirilmesine yönelik operasyonel kavrayışında beliren bir şeydir. Bu çerçevede düşünür daha “Devletin Değeri”nde, hukukun kendi normatif içeriğini gerçekleştirebilmek ve somut durumu bu içerik doğrultusunda dönüştürebilmek için devletin temsil ettiği şiddet mekanizmasına başvurabileceği düşüncesini kabul eder.

Hukuk ve devlet tartışmasına Schmitt'in “Devletin Değeri”nde yaptığı gibi hukuku yahut devleti belirli bir metafizik mertebeye oturtmadan yaklaşanlar arasında çeşitli kavramlarla ifade edilebilen bu şiddete bağlılık unsuru⁴⁷, hu-

kukun bir sistemsel bütün olarak etkililiği meselesinden farklı olmakla birlikte yine de sistemin bütünsel varlığı için kritik bir öneme sahiptir. Bireylerin hukuk kurallarına itaat edip etmemesini bütünsel olarak ilgilendiren etkililik tartışması, genel geçer bir biçimde şiddet üzerinden cevaplanamaz: Hukuka itaat edenler arasında bilfiil onun normatif içeriğini benimseyenler, bunu benimsememekle birlikte çıkarları için benimseyenmiş gibi görünenler yahut basitçe hukuka karşı umursamaz kalanlar olabilir. Kelsen'in de ima ettiği üzere insanların hukuka neden itaat ettiği sorusuna bilimsel bir yöntemle ve kapsayıcı bir cevap vermek oldukça zordur. Ancak bu şerh, modern hukukun normatif içeriğini uygulamak için örgütlü şiddet mekanizmasıyla yakından bağlantılı olduğunu ve hukukun, icrasına itaatsizlikle karşı çıktığında bu mekanizmanın zorlayıcı gücüne dayanmayı hesap ettiği gerçeğini ortadan kaldırmaz.⁴⁸ Bu durumun, devlet örgütlenmesinin buradaki ezici üstünlüğünün herhangi bir direniş ihtimalini özellikle bireyler bağlamında anlamsız kıldığı için arızı bir şeymiş gibi gözükerek geri plana düşmesi çoğu zaman hukuk ile şiddetin hukuk düzeni tarafından yönetilmeyen (örneğin, adi suçlarda yahut varsayımsal bir tabiat halinde kaos şeklinde ortaya çıkan) görünüşleri arasında bir karşıtlık varmış izlenimi uyandırır da hukuk bu operasyon biçimi üzerinden ele alındığında bir örgütlenmiş şiddet olarak tasvir edilebilir.⁴⁹

⁴⁷ Literatürde hukuk sistemi açısından şiddetin üstlendiği bu rol farklı kavramlarla ifade edilebilmektedir. Bu kavramlar arasında güç ya da kuvvet olarak çevrilebilecek *force*, zorlayıcılık (*coercion*) ve şiddet (*violence*) sayılabilir. Vurgulanması gereken ilk husus, hukukun bu niteliği açıklanırken şiddet kavramının en az kullanılanlardan biri olduğudur; kavram ne John Austin'in ne de Kelsen'in kendi eserlerinde tercih ettikleri bir sözcüktür. John Austin, *The Province of the Jurisprudence Determined*'de daha çok zorlayıcılık (*coercion*) kavramını kullanırken (bkz. AUSTIN, John, *The Province of Jurisprudence Determined*, Ed. Wilfrid E. Rumble, New York, 1995, s. 19.) Kelsen *Pure Theory of Law*'un ilk baskısında (bkz. Kelsen, *Introduction to the Problems of Legal Theory*, s. 29.) hem de *General Theory of Law and State*'de *force* ve *coercion* kavramlarını kullanır. (bkz. KELSEN, Hans, *General Theory of Law and State*, Çev. Andres Wedberg, Cambridge, 1949, s. 18, 21). Karl Olivecrona, şiddetin İngilizce karşılığı *violence* kavramını kuvvetin fiziksel olarak açığa çıktığı bağlamlara özgülemekle birlikte bunun devlet örgütlenmesi elinde yoğunlaşmasından doğan psikolojik etkilerini de kapsayacak şekilde kuvvet (*force*) üst başlığını tercih eder (bkz. OLİVECRONA, Karl, *Law as Fact*, Londra, 1939, s. 126). Sarat ve Kearns, şiddet sözcüğüne yönelik bu antipatinin ardında hukukun kendi zorlayıcı unsurlarını meşrulaştırıcı bir ideolojik bağlam olduğunu ileri sürerler. Bu çerçevede hukukun kendi şiddetini meşrulaştırmaya yönelik dilbilimsel stratejisi, hukukun kendi şiddetinin rasyonel, kontrollü bir yaptırımlar bütünü olarak sunulduğu, geri kalan şiddetin ise kargaşa ve anarşiyi çağrıştırdığı bir hukuk-şiddet kutuplaştırması içerir (bkz. SARAT, Austin / KEARNS, Thomas R., “Making Peace with Violence: Robert Cover on Law and Legal Theory”, *Law, Violence, and the Possibility of Justice*, Ed. Austin Sarat, Princeton, 2001, s. 49-84, s. 53-54). Benzer yönde, Rabia Sağlam, hukuka geleneksel yaklaşımların meşruiyet kavramı üzerinden hukukun şiddetini hep yetkilendirilmiş bir zor unsuru içeren “yaptırım” kavramı ile tanımladıklarını; ancak “eleştirel hukuk söylemleri” olarak isimlendirdiği yaklaşımların hukukun şiddetle ilişkisini açıkça tespit

ederek buna sorgulayıcı bir tavırla yaklaştığını ileri sürer; bkz. SAĞLAM, Rabia, “Hukukî Şiddet”, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 3, s. 38, 43. Bu çerçevede hukukun bu zorlayıcı yanını tartışmaya açan bir yaklaşımın hukukun kendi söylemlerinden bağımsızlaşarak “şiddet” kavramını benimsemesi bir yönetsel gereklilik olarak ortaya çıkar. Bu aynı zamanda hukuk kuramıyla hukuk-şiddet ilişkisini tartışmaya açan eleştirel literatür arasında kurulabilecek bağlantıları kolaylaştırması açısından da tercih edilebilir bir durumdur. Bu sebeplerle metinde hukukun bu zorlayıcı yanının ifade edilmesinde “şiddet” kavramı benimsenmiştir.

⁴⁸ KELSEN, *General Theory of Law and State*, s. 18-25, 29-30.

⁴⁹ OLİVECRONA, s. 125-6.

Hukukun somut duruma nüfuz etmesi sırasında şiddetin üstlendiği bu araçsallığa eleştirel bir perspektifle yaklaşan literatürün en temel tespitlerinden biri, burada Schmitt'in çıkmazı olarak adlandırılan ters yüz oluşun iç dinamiğini de kavrayabilmemizi sağlar: Soyut ve normatif düzen fikrinin somut ve olgusal bir şiddet örgütlenmesi olarak devlete üstün gelmesinin ve onu regüle etmesinin murat edildiği bağlamda hukukun kendi içeriğini gerçekleştirmek için kullandığı bu araçsal ilişki tersine dönerek hukuku, kendi varlığını garanti altına alabilmesi için, şiddet araçlarının sürekli hakimiyetine bağımlı kılar.

Hukuk ve şiddet arasındaki ilişkiye eleştirel yaklaşan literatürün temel metinlerinden biri olan "Şiddetin Eleştirisi Üzerine" de Walter Benjamin, henüz yürürlükte olmayan bir normatif sistemin yahut henüz pozitif bir içeriğe kavuşmamış bir hukuk idealinin şiddet araçlarıyla kabul ettirilmesi ile kurulan bir hukuk sisteminin, yürürlükte kalmak için bu şiddet araçlarına artık bağımlı hale geldiğini ileri sürer. Bu çerçevede hukukun, kendinden başka odaklar tarafından uygulanabilecek şiddete karşıtlığı, şiddetin bu durumlarda üstlenebileceği normatif amaçlara düşmanlığından değil, bizzat hukukun sinir sistemi görevini üstlenen şiddet tekeline erozyona uğratması çekincesinden ileri gelir.⁵⁰ Hukuk-şiddet literatüründe birçok farklı biçimde ve farklı vurguyla ortaya çıkabilen bu eleştiri, şiddetin hukuk için ilk etapta üstlendiği basit bir araç rolünden çıkması ihtimalinin her zaman mevcut olan ve hesaba katılması gereken bir durum olduğunu vurgular.⁵¹ Bu çerçevede, vücuda gelişi

şiddet tekeline ve şiddetin düzenli bir şekilde icrasına bağlı olan bir normatif sistem, siyasi ve ahlaki içeriğinden bağımsız bir şekilde, biçimsel varlığını yine bu şiddet tekelinin düzenli bir şekilde sürdürülmesine borçlu olur ve bu şiddet tekelinin korunması sistemin en hassas noktalarından biri haline gelir. Literatürde kimilerince şiddet tekeline korumanın hukukun gizli ve ana içeriği haline geldiği yönünde formüle edilen bu eleştiri, hukukun normatif içeriği ile bu şiddet tekeline sürdürmenin gereklilikleri arasında bir çatışma çıktığında sistemin daima ikinciden yana tavır alacağını ima eder.⁵²

Bu eleştiri, Schmitt düşüncesinin hukukun gerçekleştirilmesi sorunu bağlamında "Devletin Değeri"nde içine düştüğü ve sonraki eserlerinde perçinlenen çıkmazını neredeyse öngörür. Hukukun somut koşullar içerisinde gerçekleştirilmesi sorununa eğilen Schmitt, her ne kadar hukukun şiddetle olan ilişkisini tartışma dışı bırakmaya ça-

in Dialogue, Manchester, 2018) sayılabilir. Bunların yanında hukuk-şiddet literatürünün başını çekenler arasında; hukuki yorumu daha geniş bir çerçevede siyaset mekanizmasının şiddet araçlarını harekete geçiren bir dişi olarak tarif eden Robert Cover'ın "Violence and the Word" ve "Nomos and the Narrative"i (bkz. COVER, Robert, "Nomos and the Narrative", Narrative, Violence, and the Law: The Essays of Robert Cover, Ed. Martha Minow / Michael Ryan / Austin Sarat, Ann Arbor, 2004, s. 95-172; COVER, Robert, "Violence and the Word", Narrative, Violence, and the Law: The Essays of Robert Cover, Ed. Martha Minow / Michael Ryan / Austin Sarat, Ann Arbor, 2004, s. 203-238); Etienne Balibar'ın meseleyi modern düşünce içerisindeki egemenlik kavramı üzerinden ele aldığı *Şiddet ve Medenilik*'i (bkz. BALİBAR, Etienne, *Violence and Civility: On the Limits of Political Philosophy*, Çev. G. M. Goshgarian, New York, 2015); Achille Mbembe'nin ikisi de "Necropolitics" ismini taşıyan ve meseleyi sömürgecilik pratiklerinin gerçekleştirdiği ırksal ve küresel şiddetin tarihsel ve coğrafî etkileri üzerinden ele alarak şiddeti modern Batı medeniyetinin asli unsuru sayan bir makalesi ve bir kitabı sayılabilir (bkz. MBEMBE, Achille, "Necropolitics", Çev. Libby Meintjes, *Public Culture*, Cilt: 15, Sayı: 1, Kış 2003, s. 11-40 ve MBEMBE, Achille, *Necropolitics*, Durham, 2019). Yine, literatürü oldukça tutarlı bir biçimde ve şiddetin egemenlik kavramıyla ilişkisi üzerinden ele alan bir ikincil okuma için bkz. LOİCK, Daniel, *A Critique of Sovereignty*, Çev. Amanda DeMarco, Londra, 2018.

⁵² MENKE, "Law and Violence", s. 31.

⁵⁰ BENJAMİN, Walter, "Towards the Critique of Violence", Çev. Julia Ng, *Toward the Critique of Violence*, Ed. Peter Fenves, Julia Ng, Stanford, 2021, 39-61 s. 45, 55-56.

⁵¹ Eleştiri en özgün biçimiyle Walter Benjamin'de ortaya çıksa da farklı yazarlar tarafından farklı formüllerde dile getirilmiş, eleştirilmiş, yeniden yapılandırılmıştır. Örnekler arasında Jacques Derrida'nın "Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli" (DERRİDA, Jacques, "Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli", Şiddetin Eleştirisi Üzerine, Haz. Aykut Çelebi, İstanbul, 2014, s. 43-133), Christoph Menke'nin "Law and Violence"i (bkz. MENKE, Christoph, "Law and Violence", Çev. Gerrit Jackson, *Law and violence: Christoph Menke*

lıssa da, şiddetle uygulanmasının hukuk kavrayışına taşıdığı operasyon mantığı tarafından bir çıkmaza yönlendirilir: "Devletin Değeri"nde hukuku gerçekleştirmek için basit bir araç, deyim yerindeyse kas gücü olarak sunulan devlet ve onu belirleyen egemen karar daha bu eserde hukuk adına konuşmaya yetkili tek merci olarak öne çıkar. Bu çerçevede hukuku vücuda getiren asli özne olarak egemenin hukuk kurallarıyla sınırlanamayacağı düşüncesi Schmitt külliyatının ilerleyen evrelerinde sahnenin tamamını ele geçirir.

Bu bağlamda, Schmitt'in *Diktatörlük*'te modern hukuk düşüncesinin temelinde bir yönetim teknolojisi olarak diktatörlük yöneliminin yattığını ileri sürmesi rastlantı değildir. Diktatörlüğün somut gerçekliğe yönelik tepkisel (somut durumun gerektirdiği ölçüde sertleşip, somut durumun gerekli kıldığı gibi davranması gerektiği için ilgili durum ortaya çıkmadan önce öngörülmüş kurallarla belirlenemeyen) doğasının somut durumda ortaya çıkabilecek itaatsizliklerin, direniş ve engellerin ortadan kaldırılmasını kolaylaştırması, hukuk sisteminin itaatsizlikle karşılaşmadan işleyebileceği bir olağan durumun yaratılması bakımından hayatidir. Bu bağlamda düşünür diktatörlüğe ve olağanüstü halin giderilmesine ilişkin pasajlarda askeri güce atıflar yaparak ordu ve bürokratik bir memuriyet sınıfının modern devletin özü olduğunu söyleyecektir. Olağanüstü halin üstesinden gelmede bilfiil yürütme görevini üstlenecek mercilerin hem bu halin varlığını tespit etme hem de olağanüstü hali sonlandırmak için gerçekleştirecekleri faaliyetleri sırasında herhangi bir pozitif hukuk kuralıyla sınırlandırılmayacağını söylemekle kalmayıp sonradan bunu doğrudan egemenliğe delalet eden bir durum olarak tanımlaması Schmitt'in bu bağlamda hukukun şiddetle kurduğu araçsallık ilişkisinin hukuka taşıdığı mantığı hem farkında olduğunu hem de bunu benimseydiğini gösterir.⁵³

Bu yüzden Schmitt'e göre mesele her hâlükârda normal şartlar altında görece sorunsuz işleyebilecek ve neyin hukuka uygun neyin hu-

kuka aykırı olduğuna karar verip bunu uygulayabilecek bir otorite ve bunun işleyişini temin edecek şiddet tekelinin tesisiyle ilgili olacaktır. Schmitt'in kararcılığının durmadan öne sürdüğü, günün sonunda kararın kim tarafından ve hangi otoriteye dayanılarak verileceği sorusuna atfettiği önem şiddet araçlarının kontrolü konusu gündeme alındığında esas bağlamına oturur.⁵⁴ Zira hukuk sistemini krize sürükleyebilecek bir ihtilaf durumunda kimin karar vereceği sorusu, aslında yürütülen hukuki tartışmaların sonucunda varılacak hükmü yürütme gücüne matuf zorlama araçlarına kimin sahip olduğu sorusuyla yakından ilgilidir. Bu çerçevede hukukun gerçekleştirilmesine yönelik bir kavram olarak diktatörlük, hem karara ulaşma biçiminde uygulanan usul adımlarının mahiyetini hem de kararın muhatap aldığı kimselerce onaylanıp onaylanmayacağı meselesini ikincil kılan bir çerçeve sunduğundan hem Schmitt için, hem de onun gözünden modern devlet teorisi için merkezi bir kavram haline gelecektir.⁵⁵ Şu halde kavramın istisnailiğine

⁵⁴ "... Pratikte [in concreto] komiseryal diktatörlük, anayasayı tam da onu somut biçiminde korumak için askıya alır. (...) Diktatörlük belirli bir anayasayı, onu mülga etmekle tehdit eden bir saldırıya karşı korur. Hukuki bir problem olarak, hukukun gerçekleştirilmesi sorununun yöntembilimsel özerkliği burada en açık halini alır. Diktatör'ün eylemleri hukukun gerçekleştirilebileceği bir koşul yaratmalıdır; zira her hukuki norm geçerli olabileceği homojen bir ortam olarak bir normal durumu varsayar. Bu yüzden diktatörlük, hukuki bir problem olmaktan çıkmaksızın bir somut gerçeklik problemidir."; SCHMITT, Dictatorship, s. 118. Alıntının İngilizce çevirideki özgün hali; "... In practice [in concreto] the commissary dictatorship suspends the constitution in order to protect it - the very same one - in its concrete form. (...) Dictatorship protects a specific constitution against an attack that threatens to abolish this constitution. The methodological autonomy, as a legal problem, of the problem of law implementation becomes most evident here. The dictator's actions should create a condition in which the law can be realised, because every legal norm presupposes a normal condition as a homogeneous medium in which it is valid. Therefore dictatorship is a problem of concrete reality without ceasing to be a legal problem." Schwab, Schmitt için merkezi olan bu sorunun Hobbes'tan devralındığını ve bağlamı ne olursa olsun potestas directa ile çözüleceğini ileri sürer; bkz. SCHWAB, s. 46.

⁵⁵ SCHMITT, Dictatorship, s. 9-10, 18.

⁵³ SCHMITT, Dictatorship, s. 9, 154-5.

yönelik genel kaniya rağmen diktatörlükte hiçbir istisnailik bulunmadığını savunan Ananiadis'e katılmamak elde değildir: "Pozitif hukukla ilişkisi bakımından ne kadar paradigmatik olursa olsun diktatörlük, özünde, ideal hukukun gerçekleşmesinin birçok şeyi ilgilendiren sürecinin tam anlamıyla *teknik* bir ânı olarak belirir."⁵⁶

Yukarıda da değinildiği gibi, *Siyasi İlahiyat*'ta olağanüstü halin kazandığı önem, bu durumun, hukuku uygulamada başat bir rol taşıyan bir kolektif şiddet örgütlenmesi olarak devlete kimin hükmedeceği, hukuku kimin dikte edeceği sorusunun yanıtlanabilmesi için pozitif hukukun varsayılan, normal usullerinin geçersiz kaldığı bir hal olmasından ileri gelir. Bu çerçevede olağan hal / istisna hali ayırımına dair egemen karar, bu halin taşıdığı nitelikleri ve koşulları en isabetli bir şekilde hukuki olarak tasvir edebilen yahut tanımlayabilen özne tarafından değil, kendi tanımladığı biçimiyle olağan / istisna ayırımını dikte etme kudretine sahip olan özne tarafından verilir ve olağanüstü halin teşhis fonksiyonu bu bağlamda ortaya çıkar. Hukukilik Schmitt'e göre burada hala devam eder çünkü istisna hali ile korunması amaçlanan somut yapı olmaksızın hiçbir hukuki güvence söz konusu olamaz.⁵⁷

Schmitt'in egemenlik kavramını ele aldığı esere *Siyasi İlahiyat* adını vermesi, bu çerçevede daha anlaşılabilir bir zemine oturur. Zira normların gerçekliğe etki edebilmesi, normatif dünyadan gerçek dünyaya geçiş, en nihayetinde siyasi bir kararla; yöntemsel tutarlılık açısından birbirinden ayrı tutulması gereken norm ve olguları birbirine bağlayabilecek (deyim yerindeyse) yöntembilimsel bir mucizeyle gerçekleşebilir ve bu bağlamda düşünürün çizdiği kuramsal çerçeve, şiddet tekeli elinde bulunduran herhangi bir iktidarın normatif üstünlüğünü (değeri) kendiliğinden meşrulaştıran, bu ölçüde de olgusal tarifini imkânsız kılan bir siyasi mistisizme dönüşür.⁵⁸ Zira Schmitt'in çizdiği tabloda,

⁵⁶ ANANIADİS, s. 190. İtaliyeli yazara aittir.

⁵⁷ SCHMITT, *Siyasi İlahiyat*, s. 19-21, 25.

⁵⁸ Schmitt'in "siyasi ilahiyat" kavramsallaştırması en basit haliyle modern devlet kuramının temel kavram-

gücü nicelik bakımından en üstün olan somut örgütlenmenin hukuku temsiline ilişkin iddialarını kuramsal açıdan test edebilecek bir dış gösteren bulunmaz. Çözümü herhangi bir iktidarın herhangi bir normatif içeriği zorlayarak uygulama gücünün varlığını esas alan hukukun gerçekleştirilmesi sorunu bakımından, normatif içeriğin ne olduğu sorusu, bunu uygulayabilme kudretine sahip yapının varlığı sorusu karşısında önemsiz bir mesele haline gelir.⁵⁹ Bu yüzden Schmitt düşüncesinde hukuk düzeninin mevcudiyeti açısından şiddet araçlarının hâkimi olarak devletin önemi neredeyse yöntemsel bir sorgulanamazlık mertebesine oturur.⁶⁰ Bu çerçevede

lارının dünyevileştirilen ilahiyat kavramları olduğu ve bu çerçevede bu iki alan arasındaki yapısal benzerliklerin birbirlerini anlamayı kolaylaştırmaya katkı sunabilecekleri şeklinde anlaşılabilir; bkz. SCHMITT, *Siyasi İlahiyat*, s. 41; KARDEŞ, s. 112 vd. Gavin Rae, "siyasi ilahiyat" kavramının farklı yorumları olabileceğini teslim etmekle birlikte düşünürün bununla siyasalın, hukuki kavramları da kapsayan birçok kavramla olan ilişkisinde hakikatin mantık, vahiy, sağduyu vb. kavramlardan ziyade inanç üzerinden belirlendiği bir paradigmanın yürürlükte olduğunu teşhis etmeye çalıştığını ileri sürer, RAE, s. 12. Rae'nin görece analitik bir şekilde okuduğu bu isimlendirme, Çelebi'nin incelemesinde daha preskriptif bir hamle olarak yorumlanır; zira yazar Schmitt'in "siyasal teoloji" kavramını bilinçli bir şekilde, dünyevileşme ve akılcılaşıma ile yeri boşalan dinsel otoritenin yerini dolduracak bir mit oluşturmak için tercih ettiğini savunur; bkz. ÇELEBİ, s. 116-7. Son tahlilde, "siyasi ilahiyat" kavramı, teoloji ve modern devlet kuramı arasındaki paralellikçi yanlılamaksızın, düşünürün siyasi alanda inancın üstlendiği merkezi role işaret eden bir perspektiften de okunabilir.

⁵⁹ Daha farklı bir bağlamdan Jeffrey Seitzer'in, Schmitt'in düzenin içeriğinden çok varlığına önem atfeden Hobbes okumasıyla ilgili yorumu burada öne sürülen fikri desteklediği söylenebilir, bkz. SEİTZER, Jeffrey, "Carl Schmitt's Internal Critique of Liberal Constitutionalism: *Verfassunglehre* as a Response to the Weimar State Crisis", *Law as Politics: Carl Schmitt's Critique of Liberalism*, Ed. David Dyzenhaus, Durham, 1998, s. 284.

⁶⁰ Ernst-Wolfgang Böckenförde, düşünürün anayasa teorisinin merkezinde bulunan anayasanın siyasal-siyasal olmayan unsurları ayırımını gerekçelendiren temel düşüncenin Schmitt'in siyasal kavrayışının siyasal birliğin temsilcisi olarak devletin varlığını diğer tüm unsurlardan önemli kılmaması olduğunu kabul eder. Böckenförde bu bağlamda anayasanın güçler ayrılığı, temel haklar ve özgürlükler vb. gibi unsurlarının devletin siyasal birliğine gölge düşürebilecek unsurlar

devlet iktidarını işletenlerin kararlarına karşı gelmek artık doğrudan hukuka karşı gelmek olarak yorumlanabilecektir: Hukuk ve devlet böylece tartışılabilir değil, bunlara yalnızca iman edilecek yahut tastamam inkâr edilebilecek şeylere dönüşür.

Dolayısıyla, daha önce de değinildiği üzere, Schmitt'in neredeyse bütün bir entelektüel yaşamı boyunca üzerinde durduğu ve son eserinde de geri döndüğü *Quis iudicabit? Quis interpretabitur?* ("Who will judge? Who will interpret?") Karar verici kimdir? Yorumlayıcı kimdir?⁶¹) sorusunun da hukukun gerçekleştirilmesi sorunu bağlamında ortaya çıkan bir soru olduğu ileri sürülebilir. Şiddetin araçsallığıyla belirlenen

sayılmaları sebebiyle siyasal olmayan unsurlardan sayılıp Schmitt nezdinde geri plana düştüğüne dikkat çeker; bkz. BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang, "The Concept of the Political: A Key to Understanding Carl Schmitt's Constitutional Theory", "Law as Politics: Carl Schmitt's Critique of Liberalism", Ed. David Dyzenhaus, Durham, 1998, 37-55, s. 43-44. Dolayısıyla Böckenförde'nin buradaki genel tezi, Schmitt'in devleti önceleyen siyasal kavrayışının anayasa teorisini belirlediğidir. Ancak yukarıda da anlatıldığı gibi, bu ayrımı gerçekleştiren temel düşünce olarak devletin ehemmiyeti, temelleri *Siyasal Kavramı*'ndan çok daha önce "Devletin Değeri"nde ve hukukun gerçekleştirilmesi sorunu çerçevesinde atılan bir düşüncedir.

⁶¹ *Political Theology II* büyük ölçüde, Erik Peterson tarafından ileri sürülen, Schmitt'in "siyasi ilahiyat" kavramsallaştırmasının, bunun Hıristiyan dogmasının siyaset de dahil olmak üzere dünyevi şeylere yönelik ilgisizliğinden hareketle imkansız bir kavram olduğu iddiasına yönelik bir cevaptır ve kitabın büyük çoğunluğunda siyasi ilahiyat kavramsallaştırmasına yönelik eleştiriler ele alınır, cevaplanır; SCHMİTT, Carl, *Political Theology II: The Myth of the Closure of any Political Theology*, Çev. Michael Hoelzl / Graham Ward, Cambridge, 2012, s. 34-45; ayrıca bkz. KARDEŞ, s. 132-3; VATTER, s. 257. Schmitt, eserin sonuç kısmında, dünyevi / tanrısal krallık ayrımına dayanan bir ilahiyatın / siyasetin saflığı iddiasının ancak siyaset ve ilahiyatın iddialarının çatışması ihtimali görmezden gelindiğinde işleyebilecek bir iddia olduğunu ileri sürer. Neyin dünyevi, neyin tanrısal olduğu sorusunu somut durumda cevaplamaya kimin yetkili olduğu sorusu; Schmitt'in kullandığı formülasyonla *Quis iudicabit? Quis interpretabitur?* hem ruhani hem de dünyevi olan bir varlık olarak (Schmitt'in deyiimiyle) ahirete kadar insanın tüm varoluşunu belirleyen soru olmaya devam edecektir; bkz. SCHMİTT, *Political Theology II*, s. 113-115.

bir hukuki paradigmada *Quis iudicabit?* sorusu, hem hukuku gerçekleştirmekle görevli otoritenin belirlenmesine yönelik bir soru olarak, hem de bu sorunun muallak olmadığı durumlarda verili hukuk sisteminin muhatapları bakımından karşı karşıya kalınacak hukukun somut yüzünü belirleyecek temel mesele olmaya devam eder. Bu bağlamda düşünürün hukukun gerçekleştirilmesi probleminde olan ilgisi ile türdeşliğe dayanan demokrasi anlayışının birbirini besleyen bir kapalı devre kurduğu da söylenebilir: Hukukun gerçekleştirilmesi en nihayetinde yürütme ve onun uygulayacağı şiddet unsuru tarafından belirlenen bir biçimsel operasyon içerisinde gerçekleşiyorsa, demokrasinin mümkün olabileceği tek ihtimal Schmitt'e bu şiddeti uygulayanlarla halkın türdeş olduğu durumlar gibi görünür; aksi durumda sistemin işleyişi heterojen ve azınlıkta ki gruplar tarafından hep gayrimeşru görülecektir. Bu yüzden düşünürü göre demokrasiden söz edilebilmesi için eşitlerin ve eşit olmayanların tanımlanması ve ikincilerin siyasi-hukuki eşitlikten bir an önce dışlanması gerekir; aksi halde hizipleşme ve savaş kaçınılmazdır.⁶²

Sonuç

Son tahlilde, Schmitt'in egemenlik anlayışının gelişimi hukukun gerçekleştirilmesi sorununa istikrarlı bir ilgiyle birlikte ilerlediği için, düşünürün hukuka siyaset penceresinden ve indirgemeci bir tavırla yaklaştığı iddiasının tersine, *siyasal* ve egemenlik kavrayışının hukukun gerçekleştirilmesi problemi karşısında vardığı ve şiddetin araçsallığını merkeze alan bir noktadan belirlendiği ileri sürülebilir. Bu iddia, kanıtlanması Schmitt'in söz konusu soruna istikrarlı bir ilgi duyduğu iddiasından çok daha zor ve geniş kapsamlı bir araştırma gerektirdiği için bu makalenin sınırlarını aşabilecektir. Bu yüzden metinde, düşünürün hukukun gerçekleştirilmesi sorunu etrafında sergilediği kavramsal süreklilik, "Devletin Değeri" ile *Diktatörlük* ve *Siyasi İlahiyat* eserleri bağlamında ortaya konulmuştur.

⁶² SCHMİTT, Carl, *The Crisis of Parliamentary Democracy*, Çev. Ellen Kennedy, Massachusetts, 1988, s. 8 vd.; SCHMİTT, *Kanunilik ve Meşruiyet*, s. 35-41.

Ardından, düşünürün bahsedilen erken dönem eserinde öne çıkan soyut normatifliğin temsilcisi olarak hukukun somut ve olgusal olan devlete üstünlüğü şeklinde özetlenebilecek öncülü bakımından, Schmitt'in hukukun gerçekleştirilmesi sorunu karşısında içine düştüğü çıkmazın, şiddetin hukuki alandaki araçsallaştırılmasıyla ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Dolayısıyla ve daha kısa bir ifadeyle, Schmitt düşüncesinde siyasetin hukuka üstün geldiğini savunanların haksız olmadığı kabul edilebilir. Bununla birlikte, düşünürün bu kuramsal çözümlerini hukuka yönelik indirgemeci yahut eklektik bir kuramcı olduğu argümanı ile bertaraf etmek mümkün değildir; özellikle de bu çözümlere hukukun nasıl uygulanacağıyla ilgili geniş kapsamlı ve temel bir sorundan hareketle varılmışsa. Eğer hukukun uygulanması bakımından elimizde bulunan mevcut yollar yukarıda özetlendiği şekilde şiddetin araçsallaştırılmasında ortaklaşıyorsa, Schmitt hiç değilse bu sorunun modern hukuk düşüncesindeki merkeziliği üzerinde ısrarcı olmasıyla güncelliğini korumaktadır.

Nitekim, yukarıda Benjamin'in eleştirisi üzerinden ele alınan hukuk-şiddet ilişkisinin hukuki perspektiften ihtiva ettiği çelişki yalnızca Schmitt düşüncesiyle sınırlandırılmaz. Eleştiri, şiddetle pragmatik bir şekilde ilişkilenen her türlü siyasi-hukuki ideal için geçerli olabilecek bir eleştiridir. Dolayısıyla, eğer Schmitt'in bir hukukun gerçekleştirilmesi tekniği olarak diktatörlüğün modern siyasi-hukuki düşüncenin temel ve merkezî kavramlarından biri olduğu iddiası ciddiye alınırsa, eleştirinin, kuramsal temelleri siyasi modernliğe dayanan çağdaş hukuki-siyasi paradigma için de geçerliliği söz konusu olacaktır. Şu hâlde, aşılabilmesi için mevcut paradigmayı farklı yönlerinden eleştiren farklı yaklaşımların dikkate alması gereken konulardan biri de, teşhis edilen sorunlar karşısında önerilen çözümlerin uygulanabilmesi noktasında şiddetin araçsallığı bakımından alınacak tavır olarak öne çıkar. Zira hem küresel hem de yerel ölçekte yüzleşilen sorunlarla başa çıkmada çağdaş eleştirel düşünce-

nin haklı olarak öne çıkardığı eylemlilik ve siyasete dönüş çağrısının en nihayetinde geliştirmek zorunda olduğu hukuki kavramsallaştırma kendi içinde sorunlu bir operasyon biçimine yaslanacaksa, aciliyet kesbeden bu sorunlara verilecek cevapların sağaltıcı etkilerinden şüphe etmemek mümkün olmayacaktır. Bu yüzden, söz konusu sorunlar karşısında kelam etme ve çözüm üretme derdi bulunan her türlü arayışın, Schmitt'i de açmaza götüren şiddetin siyasi-hukuki alanda araçsallaştırılması mantığına karşı sorgulayıcı bir tavır alması gerektiği söylenebilecektir.

Kaynakça

- ANANIADIS, Grigoris: "Carl Schmitt ve Max Adler: Siyasetle Demokrasinin Uzlaşmazlığı", Carl Schmitt'in Meydan Okuması, Der. Chantal Mouffe, Çev. Hivren Demir Atay / Hakan Atay, İstanbul, 2019, s. 169-196.
- AUSTIN, John; The Province of Jurisprudence Determined, Ed. Wilfrid E. Rumble, New York, 1995.
- BALIBAR, Etienne: Violence and Civility: On the Limits of Political Philosophy, Çev. G. M. Goshgarian, New York, 2015.
- BENDERSKY, Joseph: Carl Schmitt: Theorist for the Reich, Princeton, 1983.
- BENJAMIN, Walter: "Towards the Critique of Violence", Toward the Critique of Violence, Ed. Peter Fenves / Julia Ng, Çev. Julia Ng, Stanford, 2021, s. 39-61.
- BİELEFELDT, Heiner: "Carl Schmitt's Critique of Liberalism: Systematic Reconstruction and Countercriticism", Law as Politics: Carl Schmitt's Critique of Liberalism, Ed. David Dyzenhaus, Durham, 1998, s. 23-36.
- BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang: "The Concept of the Political: A Key to Understanding Carl Schmitt's Constitutional Theory", Law as Politics: Carl Schmitt's Critique of Liberalism, Ed. David Dyzenhaus, Durham, 1998, s. 37-55.
- COLLIOT-THÉLENE, Catherine: "Carl Schmitt Max Weber'e Karşı: Hukuki Rasyonalite ve İktisadi Rasyonalite", Carl Schmitt'in Meydan Okuması, Der. Chantal Mouffe, Çev. Hivren Demir Atay / Hakan Atay, İstanbul, 2019, s. 197-220.
- COVER, Robert: "Nomos and the Narrative", Narrative, Violence, and the Law: The Essays of Robert Cover, Ed. Martha Minow / Michael Ryan / Austin Sarat, Ann Arbor, 2004, s. 95-172.
- COVER, Robert: "Violence and the Word", Narrative, Violence, and the Law: The Essays of Robert Cover, Ed. Martha Minow / Michael Ryan / Austin Sarat, Ann Arbor, 2004, s. 203-238.
- ÇELEBİ, Aykut: "Kuraldışı Durumlarda Karar Vermek: Carl Schmitt ve Walter Benjamin Üzerine Bir İnceleme", Defter Sayı: 42, s. 109-146.
- DERRİDA, Jacques: "Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli", Şiddetin Eleştirisi Üzerine, Haz. Aykut Çelebi, İstanbul, 2014, s. 43-133.
- DYZENHAUS, David: "Introduction", Law as Politics: Carl Schmitt's Critique of Liberalism, Ed. David Dyzenhaus, Durham, 1998, s. 1-22.
- DYZENHAUS, David: "Schmittian Logic", Philosophy and Social Criticism, Cilt: 47 Sayı: 2, 2021, s. 183-187.
- KARDEŞ, M. Ertan: Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı: Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi, İstanbul, 2015.
- KELLY, Duncan: "Carl Schmitt's Political Theory of Dictatorship", The Oxford Handbook of Carl Schmitt, Ed. Jens Meierhenrich, Oliver Simons, Oxford University Press, New York, 2016, s. 217-244.
- KELSEN, Hans: General Theory of Law and State, Çev. Andres Wedberg, Cambridge, 1949.
- KELSEN, Hans: Introduction to the Problems of Legal Theory, Çev. Bonnie L. Paulson / Stanley L. Paulson, Oxford, 2002 (Introduction to the Problems of Legal of Legal Theory). Türkçe çevirisi; KELSEN Hans, Saf Hukuk Kuramı: Hukuk Kuramının Sorunlarına Giriş, Çev. Ertuğrul Uzun, İstanbul, 2016.
- LOICK, Daniel: A Critique of Sovereignty, Çev. Amanda DeMarco, Londra, 2018.
- MAUS, Ingeborg: "The 1933 "Break" in Carl Schmitt's Theory", Law as Politics: Carl Schmitt's Critique of Liberalism, Ed. David Dyzenhaus, Durham, 1998, s. 196-216.
- MBEMBE, Achille: "Necropolitics", Çev. Libby Meintjes, Public Culture, Cilt: 15, Sayı: 1, Kış 2003, s. 11-40.
- MBEMBE, Achille: Necropolitics, Durham, 2019.
- MCCORMICK, John: Carl Schmitt's Critique of Liberalism: Against Politics as Technology, Cambridge, 1997 (Carl Schmitt's Critique of Liberalism).
- MCCORMICK, John: "The Dilemmas of Dictatorship: Carl Schmitt and Constitutional Emergency Powers", Law as Politics: Carl Schmitt's Critique of Liberalism, Ed. David Dyzenhaus, Durham, 1998, s. 217-251.
- MEIERHENRICH, Jens: "Fearing the Disorder of Things", The Oxford Handbook of Carl Schmitt, Ed. Jens Meierhenrich / Oliver Simons, New York, 2016, s. 171-216.
- MENKE, Christoph: "Law and Violence", Çev. Gerrit Jackson, Law and violence: Christoph Menke in Dialogue, Manchester, 2018 s. 3-75.
- MÜLLER, Jan Werner: "Myth, law and order: Schmitt and Benjamin read reflections on violence", History of European Ideas, Cilt: 29, Sayı: 4, s. 459-473.
- OLIVECRONA, Karl: Law as Fact, Londra, 1939.

- ÖZENÇ, Berke: *Demokrasiyi ve Anayasayı Korumak: Kelsen Schmitt'e Karşı*, İstanbul, 2022.
- RAE, Gavin: *The Problem of Political Foundations in Carl Schmitt and Emmanuel Levinas*, Londra, 2016.
- SAĞLAM, Rabia: "Hukukî Şiddet", *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 3, s. 37-54.
- SARAT, Austin / Kearns, Thomas R.: "Making Peace with Violence: Robert Cover on Law and Legal Theory", *Law, Violence, and the Possibility of Justice*, Ed. Austin Sarat, Princeton, 2001, s. 49-84.
- SCHEUERMAN, William E.: "Legal Indeterminacy and the Origins of Nazi Legal Thought: The Case of Carl Schmitt", *History of Political Thought*, Cilt: 17, Sayı: 4, Kış 1996, s. 571-590.
- SCHEUERMAN, Willieam E.: "Revolutions and Constitutions: Hannah Arendt's Challenge to Carl Schmitt", *Law as Politics: Carl Schmitt's Critique of Liberalism*, Ed. David Dyzenhaus, Durham, 1998, s. 252-280.
- SCHMİTT, Carl: "Statute and Judgment", *Carl Schmitt's Early Legal-Theoretical Writings*, Ed. ve Çev. Lars Vinx / Samuel Garret Zeitlin, Cambridge, 2021, s. 39-155.
- SCHMİTT, Carl: "The Guardian of the constitution: Schmitt on pluralism and the president as the guardian of the constitution", Çev. Lars Vinx, *The Guardian of the Constitution: Hans Kelsen and Carl Schmitt on the Limits of Constitutional Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015 s. 125-173.
- SCHMİTT, Carl: "The Value of the State and the Significance of the Individual", *Carl Schmitt's Early Legal-Theoretical Writings*, Ed. ve Çev. Lars Vinx / Samuel Garret Zeitlin, Cambridge, 2021, s. 159-242 (The Value of the State).
- SCHMİTT, Carl: *Dictatorship: From the Beginning of the Modern Concept of Sovereignty to the Proletarian Class-Struggle*, Çev. Michael Hoelzl / Graham Ward, Cambridge, 2014 (Dictatorship).
- SCHMİTT, Carl: *Hukuki Düşüncenin Üç Türü*, Çev. Toros Güneş Esgün, İstanbul, 2021.
- SCHMİTT, Carl: *Kanunilik ve Meşruiyet*, Çev. Mehmet Cemil Ozansü, İstanbul, 2016.
- SCHMİTT, Carl: *Political Theology II: The Myth of the Closure of any Political Theology*, Çev. Michael Hoelzl / Graham Ward, Cambridge, 2012.
- SCHMİTT, Carl: *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, Çev. George Schwab, Chicago, 2005.
- SCHMİTT, Carl: *Siyasal Kavramı*, Çev. Ece Göztepe, İstanbul, 2014.
- SCHMİTT, Carl: *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, Çev. A. Emre Zeybekoğlu, Ankara, 2014 (Siyasi İlahiyat).
- SCHMİTT, Carl: *The Crisis of Parliamentary Democracy*, Çev. Ellen Kennedy, Massachusetts, 1988.
- SCHWAB, George: *The Challenge of the Exception: An Introduction to the Political Ideas of Carl Schmitt between 1921 and 1936*, New York, 1989.
- SEİTZER, Jeffrey: "Carl Schmitt's Internal Critique of Liberal Constitutionalism: Verfassunglehre as a Response to the Weimar State Crisis", *Law as Politics: Carl Schmitt's Critique of Liberalism*, Ed. David Dyzenhaus, Durham, 1998, s. 281-312.
- STRONG, Tracy B.: "Foreword", *Carl Schmitt, Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, Yaz. Carl Schmitt, Çev. George Schwab, Chicago, 2005, s. vii-xxxv.
- VATTER, Miguel: "The Political Theology of Carl Schmitt", *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*, (Ed. Jens Meierhenrich, Oliver Simons), New York, 2016, s. 245-268.
- VINX, Lars / ZEITLIN, Samuel G.: "Introduction: Carl Schmitt and the Problem of the Realization of Law", *Carl Schmitt's Early Legal-Theoretical Writings*, Ed. Lars Vinx / Samuel Garret Zeitlin, Cambridge, 2021, s. 1-36 (Introduction).